

Pravopisná učebnica
117

Cvičebná kniha
SLOVENSKEJ MLUVNICE

a
pravopisu
pre
národné školy.

Spracoval

JÁN KOŽEHUDA,
učiteľ.

TURČ. SV. MARTIN.

Flačou a nákladom kníhtlačiarско-úcastinárskeho spolku:

1873.

Cvičebná kniha
SLOVENSKEJ MLUVNICE

a

pravopisu

pre

národné školy.

Spracoval

JÁN KOŽEHUBA,
učiteľ.

TURČ. SV. MARTIN.

Tlačou a nákladom kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku.

1873.

Revízia
1969

Slovenská pedagogická knižnica
Bratislava

Sign.

Prís. čís.

P 20135-

H 451.11(15)(07/P)

Pripomenutie.

Prítomná knižočka určená je pre žiakov nár. škôl našich. Čo ma k jej zostaveniu primälo, poznamenávam len na krátko. Výučba totiž materskej reči, predmet to po náboženstve v nár. škole najdôležitejší, nedarí sa nám tak, akoby sa mala. Príčinu tohoto nezdaru skúmať nenie tu na svojom mieste, dokladajúc iba to, že úlohou slovenskej nár. školy vždy zostane: aby svoj slovenský detský svet v slovenskej reči *slovenské smýšľanie, slovenský cit a slovenský život* učila.

Inou úlohou vyučovania v materčine je: aby deti naučily sa ju *dobre hovoriť, dobre v nej písať* a v nej spísané knižky *i rozumeť*. A toto, t. j. potrebné mluvnické znalosti pre deti a ľud dosiahnuť možno v nár. škole najistejším spôsobom na základe čítanky cvičením v čítaní a v písaní.

Že vyučovanie „Mluvnic“ či „krátkej“ či v „otázkach a odpovediach“ *sústavne* zostavenej nepatrí do nár. školy, o tom sa čelní pedagógovia už dohodli, pretože viac ubíja suchými pravidlami, ako vzdeláva a k cieľu vedie. A predca nár. škola *má* vyučovať mlvnicu. Na otázku, ako začať vyučovanie „Mluvnic“, najistejším spôsobom odpovedá nám „Učebný nákres pre nár. školy v smysle zák. čl. 38 z r. 1868“, vypracovaný kroz vys. kr. ministerstvo bohočestia a výučby.

I ja pridržajúc sa tohoto „Učebného nákresu“ a niektorých cudzojazyčných methodikov, usiloval som sa zostaviť pre žiakov takú príručnú knižočku, ktorá by požiadavkám nár. škôl koľko toľko zodpovedať mohla.

Z tej príčiny nachodíme tu celú látku mlvnickú na 5 oddielov čili šesť tried rozdelenú.

Oddiel prvý (pre prvú a druhú triedu) obsahuje to z „Mluvnic“, čo veku 1—2 ročných školských dietok je primerané. Obsah každého oddielu tvorí *základ nasledujúceho*, vyvíňujúc nauku *koncentricky* cez všetky oddiely. I. oddiel obsahuje pochop vety, obsah a čiastky

vety. Z tohto vychodiac rozberá slová, slabiky a hlásky. Zo slov pochopujú: podstatné meno, jeho rod a číslo; sloveso a prídavné meno.

Oddiel druhý (pre tretiu triedu) obsahuje krom už pojednaných a znovu zopätovaných: zámeno, číslovky, príslovky, predložky a niečo o tvorení slov; z nauky o vete pre túto triedu: jednoduchá, holá a rozšírená veta atď.

Oddiel tretí (pre štvrtú triedu). V tomto opätuje sa zas z predošlých oddielov už pojednané; nové je skloňovanie, časovanie a spojka; z nauky o vete: sťažená veta atď.

V *oddiele štvrtom* (pre piatu triedu) opätuje sa z predošlého oddielu zas o podstatnom mene, slovese, prídavnom mene atď. obsírnejšie a pripojené sú cito-slová, tvorenie slov atď.

Oddiel piaty (pre šiestu triedu) obsahuje výlučne nauku o vete a opätovať dáva jednoduchú, holú a rozšírenú a sťaženú vetu. —

Dokončiac taktó mluvnické cvičenie, pri ktorom učiteľ na základe čítanky (akej kolvek) znázorňoval mluvnickú nauku a pri každom cvičení poukazoval na § tejto príručnej knižočky, v ktorom sa otazný pochop slov lebo vety nachodí, nasleduje, zvlášte v nár. školách s viac učiteľmi, nauka o slohu, listár: vyhotovenie písomností atď. —

Prítomná knižočka nosí názov „*Cvičebná kniha slovenskej mluvnice a pravopisu*“ preto, že na základe vzorných príkladov (z čítanky) osvojujú si žiaci potrebné mluvnické známosti a cvičia sa v nich.

Pripojený „prehľad nauky mluvnickej“ má slúžiť k opätovaniu celej výučby mluvnickej v súvislosti a k umožneniu upotrebenia tejto knižočky i v tých školách, ktoré by určitý postup v „Mluvnici“ podržať chcely.

V Jasenovej, 1. mája 1872.

Ján Kožehuba,
učiteľ.

Oddiel prvý

(pre druhú triedu).

I. Nauka o vete.

§ 1. Čo je veta.

1. Keď o dajakej veci alebo osobe niečo poviem, povstáva *veta*; na pr. *strom* (vec) *rastie* (vypovedané).
2. Slovo na počiatku vety píše sa veľkou písmenou.

§ 2. Čo obsahuje veta.

1. Každá veta hovorí o veci a osobe, alebo: *čo je*, alebo *aká je*, alebo *čo robí*, *čo sa s ňou stáva*, *v akom stave je*; na pr. *pes je zviera*. *Pes je strážny*. *Pes breše*. *Pes je bitý*.

§ 3. Ktoré sú hlavnie čiastky vety.

1. Každá veta záleží z *dvoch hlavných čiastok*: z *podmetu* a *prísudku*. 2. *Podmet* je tá čiastka, o ktorej sa vo vete niečo *vetí* (hovorí). 3. *Prísudok* je to, čo sa o veci alebo osobe hovorí; ku pr. *chlapec* (podmet) *sedí* (prísudok).

II. Nauka o slovách.

1. Nauka o hláskach.

§ 4. Z čoho skladá sa veta, slovo a slabika.

1. Každá veta skladá sa zo *slov*. 2. Jednotlivé slová vyriekame *pohnutím úst* alebo *dúškom*. 3. Čiastky slova, ktoré jedným dúškom vyrečiem, menujú sa *slabikami*; na pr. *pe-ro*. Niektoré slová skladajú sa len z *jednej slabiky*: *nos*, *pán*. 4. Slovo, ktoré jedným

dúškom vyslovíme, nazýva sa *jednoslabičným*. 5. Keď ale slovo na viac dúškov vyslovíme, je *viacslabičné*, ku pr. ru-ka, vra-bec, mlá-de-nec. 6. Každá slabika záleží z jednej alebo viac *hlások*. 7. Hlásky sa už viac nedajú rozložiť, sú podstatné (hlavnie) čiastky slova.

§ 5. O hláskach.

1. Jednotlivé hlasy ľudskej mluvy, keď jich vyslovíme, zovú sa *hláskami*; keď jich napíšeme alebo vytlačíme, menujú sa *písmenami* (literami). 2. Hlásky, ktoré sa samy o sebe dokonale vysloviť dajú, menujú sa *samohláskami*: sú nasledujúce: a, á, ä, e, é, i, í, y, ý, o, ô, u, ú. 3. Iné hlásky dajú sa čisto vysloviť len pomocou samohlások a volajú sa *suhláskami* (spoluhlásky), a sú nasledujúce: b, c, č, d, ď, dz, dž, f, g, h, ch, j, k, l, ľ, l', m, n, ň, p, r, r', s, š, t, t', v, z, ž.

Úloha: Naučte sa abecedu z čítanky.

§ 6. Ako sa delia samohlásky a suhlásky.

1. Samohlásky delia sa na:

- a) *krátke*: a, ä, e, i, y, o, u;
- b) *dlhé*: á, é, í, ý, ô, (uo), ú.

2. Zo samohlások složené sú dvojhlásky: ia, ie, iu, ou.

3. Samohlásky i dvojhlásky delia sa na:

- a) *tvrdé*: a, á, é, y, ý, o, ô, u, ú, ou;
- b) *mäkké*: ä, e, i, í, ia, ie, iu.

4. Suhlásky dľa výslovenia delia sa na:

- a) *tvrdé*: d, g, h, ch, k, l, n, r, s, t, z; po týchto písava sa *y* (tvrdé);
- b) *mäkké*: c, č, ď, dz, dž, j, ľ, ň, š, t, ž; po týchto píše sa vždy *i* (mäkké);
- c) *obojetné*: b, f, m, p, v; za ktorými môže stáť aj *y* aj *i*.

Poznamenanie: Suhlásky *r* a *l* menujú sa i *polosamohláskami*, keď medzi dvoma suhláskami tvoria slabiku, na pr. hr-ba, sr-na, vlk, plť. Ako také i dĺža sa.

5. Dľa ústrojov mluvenia rozvrhujeme ešte suhlásky na:

- a) *perné*: b, f, m, p, v;
- b) *jazyčné*: tvrdé: l, n, r; mäkké: ľ, ň;
- c) *zubné*: tvrdé: d, t; mäkké: ď, ť;
- d) *hrdelné*: tvrdé: g, h, ch, k; mäkké: j;
- e) *sypavky*: tvrdé: c, dz, s, z; mäkké: č, dž, š, ž.

§ 7. O slabikách.

1. Hláska, ktorou začína sa slabika, menuje sa *náslovím*, tá ale, ktorou končí sa slabika, nazýva sa *koncovkou*. 2. Pri písaní rozdeľujeme slabiky slova tiež tak, ako pri *mluve*. Jednoslabičné slová nikdy sa nedelia. 3. Suhláska medzi dvoma samohláskama pridáva sa k nasledujúcej samohláske, ku pr. ú-ši, ma-lý. 4. Dve suhlásky medzi dvoma samohláskama rozdeľujú sa tak, že jedna pridáva sa k prvej, druhá k druhej samohláske, ku pr. ol-tár, cir-kev, jač-meň. 5. Složené slová tak sa rozdeľujú, ako sú složené, ku pr. noc-lah, kolo-vrat, oka-mže-nie.

2. Nauka o slovách.

§ 8. Podstatné meno.

1. Každá osoba a vec má svoje *meno*. 2. Meno osoby a veci volá sa *menom podstatným*, ku pr. pero, stôl, človek, žena.

§ 9. O rode podstatných mien.

1. Podstatné mená delia sa dľa rodu na *mužské, ženské a strednie*. 2. Podstatné mená mužského rodu sú tie, ktoré znamenajú muža, a na ktoré môžem poukázať slovom *ten*. 3. Podstatné mená ženského rodu sú tie, ktoré označujú ženu, a na ktoré môžem poukázať slovom *tá*. 4. Podstatné mená strednieho rodu sú tie, ktoré neoznačujú ani mužskú ani ženskú bytnosť a na ktoré môžem poukázať slovom *to*.

§ 10. O jednotnom, množnom a dvojnóm počte (čísle).

1. Podstatné meno môže stáť v *jednotnom* alebo *množnom počte* (čísle). 2. Podstatné meno stojí v jed-

notnom počte, keď označuje len *jednu vec* alebo *osobu* toho istého druhu, ku pr. *chlapec, ryba*. 3. Podstatné meno stojí v množnom počte, keď označuje *viac vecí* alebo *osôb* toho istého druhu, ku pr. *chlapci, ryby*. 4. Podstatné mená, ktoré vyznamenávajú *zdvojené údy* ľudského tela, jako: *oko, ucho, ruka, noha*, a číslovky *dva, dve, oba, obe* stoja v *dvojnom počte*.

§ 11. Sloveso.

1. Slovo, ktoré udáva, čo osoba alebo vec *robí*, alebo čo sa s nimi *robí* a *stáva*, menuje sa *slovesom*, ku pr. *dieťa plače. Chlapec bol trestaný*.

§ 12. Neurčitý a určitý spôsob slovesa.

1. Spôsob slovesa, ktorý len *číru činnosť* alebo *stav* udáva, menuje sa *neurčitým spôsobom*, ku pr. *čítať, písať, sedieť*. 2. Spôsob slovesa, ktorým *činnosť* alebo *stav* osoby a veci udávame, volá sa *určitým spôsobom*, ku pr. *vták spieva, lieta*.

§ 13. Časy slovesa.

1. Čas, v ktorom hovoríme, volá sa *prítomnosťou*, *prítomným časom*. Predošlý čas menuje sa *minulosťou*, *minulým časom*. Pozdejší čas menuje sa *budúcnosťou*, *budúcim časom*. 2. Sloveso má pre každý takýto čas svoj zvláštny tvar (formu); ku príkladu:

prítomný čas: sedím, volám;

minulý čas: sedel som, volal som;

budúci čas: budem sedieť, budem volať.

§ 14. Prídavné meno.

1. Slovo, ktoré znamená *aká* a *čia* je vec, *aká* a *čia* je osoba, volá sa *prídavným menom*. Prídavné mená odpovedajú na otázku: *aký je kto? či je kto? aké je čo? čie je čo?* Ku pr. *žiak je pilný. Aký je žiak? Pilný. Pilný žiak sa učí. Aký žiak sa učí? Pilný. Otcov dom. Matkino dieťa*. 2. Prídavné mená môžu stáť i *pred* i *za* podstatným menom. — Ku príkladu: *zelená tráva. Tráva je zelená*.

Oddiel druhý

(pre tretiu triedu).

I. Nauka o slovách.

§ 1. Podstatné meno.

(Opätujme §§ 8—10 z oddielu I.)

1. Ako sa delia podstatné mená.

1. Mená vecí, osôb, ktoré môžeme zovnútorými smyslami spozorovať, menujú sa *skutočnými podstatnými menami*, ku pr. strom, kniha, stôl. 2. Mená, ktorými myslené veci označujeme, alebo ktoré vyznamenávajú neakú *vlastnosť, stav alebo činnosť*, menujú sa *menami myšlienkovými čili odlažitými*, ku pr. pilnosť, pýcha, rozum; sen, radosť, hnev; spev, pohľad; myslenie, učenie. Sem patria i mená *nadsmyselných* osôb, ku pr. Bôh, Hospodin, anjel.

2. Ako sa delia skutočné podstatné mená.

Skutočné podstatné mená delia sa na *vlastné mená* a *obecné mená*.

1. *Vlastné mená* dávame len jednotlivým osobám alebo veciam, ku pr. Jan, Maria, Sloven, Kriváň, Dunaj, Orava. *Vlastné mená* píšu sa vždy veľkou začiatočnou písmenou, mimo mien mesiacov, ktoré môžu sa písať i malou začiatočnou písmenou.

2. *Obecné mená*, t. j. také mená, ktoré môžeme pripísať viacerým osobám alebo veciam. Tieto zase delia sa:

a) na *rodové*, ktorými sa označuje celý neaký rod osôb alebo vecí, alebo i každý jednotlivý k nemu patriaci člen; ku pr. človek, muž, žena, žiak, dedina, mesto, strom;

b) na *hmotné*, označujúce veci, ktoré z rovnakých častok záléžia a jedna od druhej sa rozoznať nedajú, ku pr. voda, mlieko, víno, maslo, olej, krieda, železo;

patria: *niekto, niektorý, každý, žiaden, nik, nikto, iný, taký, sám, niečo a nič*. Že ale tieto slová i neurčitú mnohosť znamenajú, počítujú sa i k číslovkám (§ 3).

2. *Prisvojovacie zámená* ukazujú, ktorej osobe nejaká vec alebo osoba patrí. Dľa troch osôb znejú v jednotnom počte takto: *môj, tvoj, svoj, jeho, jej*; v množnom: *náš, váš, jích*.

3. *Ukazovacie zámená* ukazujú na neakú určitú osobu alebo vec; ku pr. *tento* žiak sa dobre učí; *táto* žiačka je lenivá. Ukazovacie zámená sú: *ten, tá, to; onen, oná, ono*; a složené: *tento, táto, toto; tamten, tamtá, tamto; tenže, táže, tože; ten istý, tá istá, to isté*.

4. *Opytovacie zámená* užívajú sa, keď sa na osobu alebo vec otazujeme. To sú: *kto? čo? kým, ká, ké? či, čia, čie? jaký, jaká, jaké?* Slovom *kto* opytujeme sa po osobách, slovom *čo* po veciach; ku pr. *kto* je ten človek? *Čo* je to za kniha?

5. *Vzťažné zámená* sú tie, ktoré pohľad vety k osobe alebo veci už prv menovanej vyjadrujú, na pr. žiak, *ktorý* sa bez kníh učí, veľa sa nenaučí. Sú nasledujúce: *ktorý, ktorá, ktoré, kto, čo*.

§ 3. Číslovka.

1. Číslovky udávajú počet (číslo) alebo mnohosť vecí. 2. Číslovky delia sa na určité a neurčité. 3. Určité číslovky udávajú dôkladne počet menovaných osôb alebo vecí. 4. Neurčité udávajú počet alebo mnohosť menovaných vecí len všeobecne. Ku pr. *mnoho* rečí, *málo* vecí. Sú nasledujúce: *každý, celý, žiadny, všetok, viac, mnoho, málo, dosť* atď.

§ 4. Sloveso.

(Opätujme §§ 11—13 z oddielu I.)

a)

1. Slovesá delia sa na *predmetné* a *podmetné*. 2. Predmetné slovesá sú tie, ktoré žiadajú ešte doplnok osobu alebo veci, na ktorú sa činnosť slovesa vzťahuje; ku pr. otec miluje *syna*. Chrán sa *hriechu*. Ručník *mi* vypadol. 3. Podmetné slovesá sú tie, ktoré doplnok

osoby alebo veci nežiadajú; ku pr. dieta *plače*. Otec *spí*. *Bežím, idem, skáčem*.

b)

4. Keď sloveso udáva, že podmet (osoba alebo vec) niečo činí,tedy je činné, stojí v *činnom rode*; ku pr. otec *miluje* syna. 5. Keď ale sloveso udáva, že sa s podmetom niečo robí, stáva, stojí v *trpnom rode*; ku pr. syn je milovaný od otca. Bol som volaný od pánov. 6. Každé predmetné sloveso, ktoré žiada doplnok v Akusative, môže stáť i v činnom i v trpnom rode.

§ 5. Prídavné meno.

(Opätujme § 14. z oddielu I.)

1. Dve alebo viac vecí môžeme ohľadom jích vlastností jednu s druhou porovnať. 2. Rozličné premienky, ktoré prídavné mená dostávajú, keď sa nejaká osoba alebo vec jedna s druhou v rovnom, vyššom alebo najvyššom stupni porovnáva, menujú sa *stupňovaním*. 3. Máme *tri* stupne porovnaní a len *dva* stupňovania. 4. *Prvý stupeň* (položiteľ) je ten, keď osobe alebo veci nejakú vlastnosť bez všetkého porovnania prikladáme; ku pr. strom je *hrubý*. 5. *Druhý stupeň* (srovnávateľ) je ten, ktorým sa osobe alebo veci v porovnaní s druhou nejaká vlastnosť vo väčšej miere pripisuje. Tvorí sa príponou *ši, šia, šie* alebo *ejši, ejšia, ejšie*; ku pr. tento strom je *hrubší*, nežli onen. 6. *Tretí stupeň* (suvchovateľ) je ten, ktorým sa vlastnosť nejakej osobe alebo veci v najvyššej miere v porovnaní s viac druhými pripisuje. Tvorí sa predložením predpony *naj* pred druhý stupeň; ku pr. tento strom je *najhrubší*.

§ 6. Príslovky.

1. Príslovky sú slovíčka, ktoré činnosť alebo vlastnosť dľa *miesta, času, spôsobu a príčiny* bližšie určujú. 2. Príslovky patria tedy k slovesu alebo prídavnému menu alebo k iným príslovkám; na pr. žiak sa *pilne* učí. 3. *Príslovky miesta* udávajú miesto, *kde* je, *kde* sa niečo deje, stáva, a *kam* smeruje; ku pr. Bôh je *všade*. *Sedím tu*. *Knihy ležia tam*. *Idem sem*. 4. *Príslovky času* udávajú čas, *kedy* (odkedy, dokedy, nakedy) sa niečo

deje, stáva; na pr. *dnes* mne, *zajtra* tebe. Opatrnosti *nikdy* nezbyva. 5. *Príslovky spôsobu* udávajú spôsob, *ako* sa niečo deje, stáva; ku pr. Ja sa *rád* učím. Ty sa modlíš *nábožne*. On sa *veľmi* usiluje. 5. *Príslovky príčiny* udávajú príčinu, *prečo* sa niečo deje, stáva.

§ 7. Predložka.

1. Slová, ktoré udávajú *pomer*, v ktorom dve osoby alebo veci jedna k druhej stoja, volajú sa *predložkami*; na pr. kniha leží *na* stole. Sestra chodí *s* matkou. 2. Predložky sú s príslovkami príbuzné, lebo určujú tiež bližšiu okolnosť činnosti a stavu, menovite ale *pomer miesta, času, spôsobu a príčiny*. Toto určenie však stáva vždy len vo spojení s podstatným menom (alebo osobným zámenom) v istom páde.

§ 8. Jako sa delia slová.

1. Máme pojmy (predstavenia) o veciach (čo sú), o jích vlastnostiach (aké sú) a o jích činnosti (čo robia alebo čo sa s nimi stáva). 2. Tieto pojmy menujú sa v mluvnici *pochopami*. 3. Slová, ktoré vyjadrujú pojmy čili pochopy, menujú sa *slovami pochopovými*. 4. Máme trojaké slová pochopové: *mená-podstatné, mená prídavné a slovesá*. Ony sú obsah myslenia. 5. Ostatnie slová užívajú sa k udaniu *pomeru* a poľahu pochopov medzi sebou, a preto menujú sa *pomernými slovami*. 6. K pomerným slovám prináležia (z dosiaľ pojednaných): *zámeno, číslovka, príslovka a predložka*.

II. Nauka o tvorení slov.

§ 9. Koreň, kmeň.

1. Slová, ktoré od žiadneho iného slova nepochádzajú, z ktorých sa ale iné slová tvoriť dajú, menujú sa *koreňovými slovami*, jích slabiky (kmenové slabiky) ale *koreňami*; ku pr. *dýchať*. 2. Slová, ktoré od kmeňových pochádzajú, volajú sa *odvodenými*; ku pr. *čas*, čas-ný, čas-nosť; *moc*, moc-ný, moc-nosť. 3. Odvodzovanie slov stáva sa pomocou slabík, ktoré, stoja-li pred kmeňom slova, menujú sa *predponami*, jestli za ním

nasledujú, *príponami*; na pr. po-val-ač: *po* je predpona, *val* kmeň, *ač* prípona. 4. Slová delia sa ešte na *jednoduché*, ku pr. čas, moc, noc, a *složené*, ku pr. zeme-pis, veľ-ryba, vino-hrad. 5. Všetky slová, ktoré z jedného kmeňa pochádzajú, tvoria *rodinu slov*; ku pr. od *dýchať*: dych, duch, doch, a *odvodené*: vz-duch, z-doch-nút, duš-a, duch-ovný, duch-ov-enstvo.

III. Nauka o vete.

1. Jednoduchá veta.

Holá veta.

§ 10. Čo je holá veta a ktoré sú jej hlavné časti.

1. Človek má rozum, môže myslieť; to, čo o akýchkoľvek veciach na myslíme, menuje sa *myšlienkou*. Každá slovami vy-povedaná myšlienka je *veta*.

2. *Podmet* a *prísudok* sú *hlavné časti* vety. Taká veta, ktorá len z týchto častí zaleží, menuje sa *holou vetou*.

a)

3. *Podmetom* môže byť:

a) *Podstatné meno*; ku pr. *žiak* sa učí. *Otec* píše. *Pes* je strážny;

b) *prídavné meno*; ku pr. *usilovný* nezahála;

c) *zámeno*; ku pr. *ja* píšem. *My* sedíme. *Tento* sa smeje. *Kto* ide?

d) *sloveso* v neurčitom spôsobe; ku pr. *slúchať* je slušná vec.

4. Každý podmet stojí v nominative a síce na otázku *kto?* keď je bytnosť osobná, na otázku *čo?* keď je neosobná; na pr. *žiak* sa učí. *Kto* sa učí? *Zláto* sa bliští. *Čo* sa bliští?

b)

5. *Prísudok* hovorí o podmete:

a) *čo je*, a vtedy býva prísudkom *podstatné meno* s *pomocným slovesom byť*; ku pr. *žiak je človek*. *Stolár je remeselník*;

- b) *aký je*, a vtedy býva prísudkom *prídavné meno* tiež s *pomocným slovesom*; ku pr. *Bôh je dobrotivý. Ruža je červená.* Toto pomocné sloveso vo vete volá sa *sponou*.

Konečne hovorí prísudok o podmete:

- c) *čo robí, čo sa s ním stáva* alebo *v jakom stave je*, a vtedy býva prísudkom *sloveso v určitom spôsobe*; ku pr. *dieťa plače. Kôň behá.*

§ 11. Koľkoraké máme vety.

1. Ohľadom smyslu, ktorý mluviaci vo vetách vyjadruje, delia sa vety na *oznamovacie, otázkové, žiadacie* a *rozkazovacie* vety, 2. *Oznamovacia veta* udáva *úsudok* mluviaceho. Na konci tejto kladie sa badka (.); ku pr. *žiak sa učí.* 3. *Otázková veta* udáva *otázku* mluviaceho; po nej kladie sa otazník (?); ku pr. *učí sa žiak? Kto si ty? Čo do obsahu je otázková veta nedokonalá.* 4. *Žiadacia veta* udáva *nejakú žiadosť*; po nej kladie sa výkrikník (!); ku pr. *keby sa žiak len učil! Rád by som čítal!* 5. *Rozkazovacia veta* udáva *rozkaz* niekomu vyslovený; po nej píše sa tiež výkrikník; ku pr. *nechoď chytró! Nech príjde brat!*

2. Rozšírená veta.

§ 12. Čo je prívlastok (attribut).

1. Každú vec, o ktorej hovoríme, môžeme bližšie určiť. 2. Slovo, ktorým vec bližšie určujeme, menuje sa *prívlastkom*. 3. Prívlastok je *pobočná čiastka* vety. 4. Prívlastok vždy odpovedá na otázky: *aký, aká, aké? či, čia, čie? ktorý, ktorá, ktoré? koľký, koľká, koľké?* Ku pr. *červená ruža kvitne. Aká ruža kvitne?* 5. Prívlastkom býva:

- a) *prídavné meno*, ku pr. *pilný žiak sa učí*;
b) *zámeno*, ku pr. *tento žiak je lenivý. Tvoja matka je dobrotivá*;
c) *číslovka*, ku pr. *prvý človek bol Adam. Mnoho ľudí pomrelo*;
d) *podstatné meno* v genitive, ku pr. *dom môjho otca shorel*;

- e) *podstatné meno* s predložkou, ku pr. dom za mestom vyhorel. Slnce v lete páli;
- f) *podstatné meno* v tom istom páde, rode a počte s určeným menom (prídavok), ku pr. Kristus, syn Boží, za nás umrel;
- g) *príčasie činné prítomného času*; ku pr. učiaci sa žiak býva chválený;
- h) *prvé príčasie činné minulého času* ale len pri podmietných slovesách druhej triedy; ku pr. *zvädlý* list odpadol;
- ch) *druhé činné príčasie minulého času*; ku pr. *padnuvšie* dieťa zabilo sa;
- i) *trpné príčasie minulého času*; ku pr. *podlatý* strom vyhynul. *Ukrižovaný* Kristus vstal z mrtvých.

§. 13. Doplnok činnosti.

a)

1. Predmetné slovesá a prídavné mená žiadajú predmet, ktorým sa jich úplný smysel doplňuje. 2. Podstatné meno, ktorým sa smysel predmetného slovesa alebo prídavného mena doplňuje, volá sa *doplnkom*. 3. Doplnok je pobočná čiastka vety a stojí na otázky: *koho* lebo *čo*? v akkusative, *komu* lebo *čomu*? v dative, *čoho* lebo *čieho*? v genitive, *v* (na) *kom* lebo *v čom* v lokali, *kým* lebo *čím* v instrumentali. Ku pr. Učiteľ chváli *žiaka*. Brat pomáha *susedovi*. Zlý človek sa bojí *trestu*. Pán Bôh *svetom* vládne atď. 4. Niektoré slovesá žiadajú dva doplnky, *osobný* a *vecný* doplnok, na pr. otec dal *synovi* (osobný doplnok) *knihu* (vecný doplnok). Každý doplnok v dative na otázku: *komu*? myslíme si ako osobu, a preto menuje sa *osobným doplnkom*. 5. Každý doplnok v akkusative na otázku: *čo*? myslíme si ako vec, a volá sa *vecným doplnkom* alebo *jednorekom predmetom*.

b)

6. *Predmetné* slovesá, ktoré žiadajú doplnok v akkusative, menujú sa *priechodnými*. 7. *Podmetné* a *oné predmetné* slovesá, ktoré žiadajú doplnok v genitive alebo dative atď., menujú sa *nepriechodnými*; ku pr. *stát*, *ležať*, *ísť*, *báť sa*, *chrániť sa*, *škodiť*, *slúbiť* atď.

§ 14. Určenie činnosti.

a) Okolnosť miesta.

1. Činnosť podmetu môžeme určiť dľa *miesta* a *smeru*.

2. Určenie miesta a smeru menuje sa *okolnosťou miesta*, ku pr. žiak ide *do školy*.

3. Určenie miesta stojí na otázku *kde, kam, odkiaľ, kade?* Ku pr. žiaci sú *v škole*. Žiaci idú *do (zo) školy*.

4. Okolnosti miesta sa vyjadrujú:

a) *miestnymi príslovkami*: tu, tam, dnu, von, dolu, hore, preč, všade, blízko, ďalej, odkiaľ atď.;

b) *podstatným menom* s predložkou: na, nad, pod, s (so), z (zo), k (ku), proti, medzi, cez, za, okolo, mimo, podľa atď.;

c) *čistým instrumentalom* podobne určuje sa miesto, ktorým sa niečo pohybuje; ku pr. otec išiel *do mesta horou*.

b) Okolnosť času.

5. Činnosť podmetu môžeme určiť dľa *času*, ku pr. mesiac svieti *v noci*.

6. Určenie časovej činnosti menuje sa *okolnosťou času*.

7. Pri okolnosti času rozoznávame:

a) *čas, kedy* sa niečo stáva, na otázku: *kedy?* na pr. stromy kvitnú *na jar*;

b) *trvanlivosť času* na otázku: *odkedy? dokedy? jak dlho?* ku pr. matka *celý deň* šije.

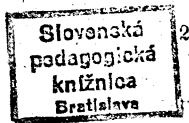
8. Okolnosti času vyjadrujeme:

a) *príslovkami času*: teraz, dnes, zajtra, včera, potom, nikdy, kedykoľvek, často, hneď, nedávno atď.; na pr. *teraz* je deň;

b) *podstatným menom* bez alebo s predložkou; ku pr. *štyri dni* som chodil; mesiac svieti *v noci*.

c) Okolnosť spôsobu.

9. Činnosť podmetu môžeme určiť dľa *spôsobu*; na pr. žiak sa učí *pilne*. — Určenie spôsobovej činnosti volá sa *okolnosťou spôsobu*.

10. Určenie spôsobu stojí na otázku: *ako, koľko, koľkokrát, čím?*

11. Okolnosť spôsobu sa vyjadruje:

- a) *príslovkami* spôsobu; na pr. pobožný človek *trpeľive* snáša trápenie. Otec prišiel *vážnym krokom* do chyže;
- b) *podstatným menom* s predložkou, ku pr. otec so *žalostou* pozoroval lenivosť synovu. Hrdina ide do bitky *bez strachu*;
- c) *príčastím prítomného času*; ku pr. žobrák *plačúci* prosil o pomoc;
- d) *opakovacími číslovkami*; ku pr. dieťa i *stokrát* padne.

d) Okolnosť príčiny.

12. Činnosť podmetu môžeme určiť udaním *príčiny*.
Ku pr. Kain zabil Abela *zo závisti*.

13. Predmet, ktorý činnosť podmetu udáva, *prečo*, k jakému *cieľu* sa niečo stáva, menuje sa *okolnosťou príčiny*.

14. Pri okolnosti príčiny rozoznávame:

- a) *skutočnú príčinu*, ktorá spôsobuje, že sa niečo v prírode, v živote stáva, na otázku: kým, čím, od koho, z čoho? Ku pr. zvieratá hynú *hladom*. Všetky veci sú *od Boha*. — Sem počítujeme i *látku*, z ktorej sa niečo robí; ku pr. tehly robia *z hlíny*.
- b) *pohnútku*, ktorá ponúka osobu, aby niečo chcela alebo konala k nejakému účelu (cieľu), na otázku *prečo, načo, k čomu?* Ku pr. človek je stvorený *k práci*. Dieťa poslúcha *z lásky*. Brat číta *pre zábavu*;
- c) *dôvod*, ktorý osobu k nejakému úsudku privádza; ku pr. poznať vtáka *po perí* a človeka *po reči*.

15. Okolnosti príčiny vyjadrujeme podstatným menom a síce bez predložky alebo s predložkou.

e)

16. Určenia činnosti (okolností) sú *obočné čiastkyp vety*.

§ 15. Srovnanie častok vety v rozšírenej vete.

1. *Podmet* a *prísudok* sú *hlavné častky vety*, a preto nesmejú nikdy chybeť.

2. Krom hlavných častok môžu v jednoduchej vete ešte byť: a) *prívlastok*, b) *doplnok* a c) *príslovkové určenie*.

3. *Prívlastok*, *doplnok* a *príslovkové určenie* volajú sa *pobočnými častkami vety*.

4. Veta, ktorá krom hlavných častok i pobočné obsahuje, menuje sa *rozšírenou vetou*.

5. Jestli pobočné častky chýbia a jednoduchá veta záleží len z podmetu a prísudku, zovie sa *táto holou vetou*.

6. Rozšírením vety vyhneme nakopeniu viet a našu reč zkrátíme. Keď ku pr. nasledujúcu výpoveď: *stromy v zahrade na jar pekne kvitnú*, na jednoduché vety rozberieme, dostali by sme tieto 4 vety: 1. *stromy kvitnú*; 2. *stromy kvitnú v zahrade*; 3. *stromy kvitnú na jar*; 4. *stromy kvitnú pekne*.

§ 16. Slovosled pobočných častok vety.

1. *Prídavné meno* (číslovka, zámeno) čo *prívlastok* stojí pred podstatným menom, ktoré ním bližšie určujeme, ku pr. *pilný žiak* sa učí. *Moja písanka* je čistá. *Táto kniha* je nová.

2. *Podstatné meno* čo *prívlastok* stojí za určeným menom; ku pr. *duša človeka* je nesmrteľná. *Hriech* je prestúpenie *zákona*.

3. *Doplnok* stojí po prísudku; ku pr. *učiteľ chváli žiaka*. *Učiteľ pomáha žiakovi*.

4. *Príslovkové určenia* stávajú obyčajne za prísudkom, a jestli je ním predmetné sloveso, tedy medzi ním a predmetom, a síce najprv *času*, potom *miesta*, *príčiny* a konečne *spôsobu*. Ku pr. *Neporiadny chlapec* sbil *včera* (okol. času) *na ulici* (okol. miesta) *zo samopaše* (okol. príčiny) *veľmi* (okol. spôsobu) nášho psa.

Oddiel tretí

(pre štvrtú triedu).

I. Nauka o slovách.

§ 1. Podstatné meno.

(Opätujme §§ 8—9 z oddielu I.; a § 1. z oddielu II.)

1. Ohybovanie podstatného mena volá sa *skloňovaním*. 2. Skloňovanie je na to, aby sme rozličné pomery, na ktoré sa podstatné meno potahuje, vyjadrili. Pri skloňovaní dajme pozor na *rod, počet a pády*. 3. Skloňovanie podstatných mien v našej reči je dla rodu trojaké: *mužské, ženské a strednie*.

A. Skloňovanie mužských.

I. Vzor.

Jednotný počet.		Množný počet.	
Životné.	Neživotné.	Životné.	Neživotné.
N. chlap	dub	chlap-i, ovia	dub-y
G. chlap-a	dub-u	chlap-ov	dub-ov
D. chlap-ovi, u	dub-u	chlap-om	dub-om
A. chlap-a	dub	chlap-ov	dub-y
V. chlap-e	dub-e	chlap-i, ovia	dub-y
L. chlap-ovi	dub-e	chlap-och	dub-očh
In. chlap-om	dub-om	chlap-y, mi, ami	dub-y, mi, ami

1. Dla I. vzoru skloňujú sa všetky podstatné mená rodu mužského *životné* i *neživotné*, končiace sa na tvrdú alebo obojetnú suhlásku.

2. Mnohé *neživotné* podstatné mená majú v Genitive jedn. počtu *a*, nie *u*; ku pr. chlieb, chliev, jazyk, komín, popol, kláštor, kostol, kus, prut, zákon, život atď. To isté platí aj o menách mesiacov a miest, ako: januar-a, Trenčín-a, Rím-a.

3. Mnohé mená spojené s predložkou prijímajú tiež *a*, na pr. do dvor-a, do rok-a, z dub-a, do dub-a.

4. Koncovku. Dativa *ovi* majú len životné. Mená ale vlastné s príložkou „svätý“ majú *u*, ku pr. k svätému Janu, pieseň k svätému Vojtechu. — Bôh, duch majú len *u*: Bohu duchu.

5. Vokatív po *h*, *ch*, *k* má len *u*, ku pr. vrahu, duchu. Bôh má Bože, človek=človeče, syn=synu.

6. Sviatky svätých majú v lokali *e*, ku pr. o Jane, o Štefane, o Michale.

7. Osobné končiace sa na hrdelnice menia jich v nom. mn. počtu, tak: *k* v *c*, *ch* v *s*, *h* v *z*, na pr. Slovák=Slováci; valach=valasi; koželuh=koželuzi.

8. Človek má v nom. a vok. mn. počtu: *ľudia*; gen. *ľudí*, dat. *ľuďom*, akk. *ľudí*, lok. *ľuďoch*, in. *ľuďmi*.

II. Vzor.

Jednotný počet.		Množný počet.	
Životné.	Neživotné.	Životné.	Neživotné.
N. muž	meč	muž-i, ia, ovia	meč-e
G. muž-a	meč-a	muž-ov	meč-ov
D. muž-ovi, u	meč-u	muž-om	meč-om
A. muž-a	meč	muž-ov	meč-e
V. muž-u	meč-u	muž-i, ia, ovia	meč-e
L. muž-ovi, u	meč-i	muž-och	meč-och
In. muž-om	meč-om	muž-i, mi	meč-i, mi

1. Dla II. vzoru skloňujú sa všetky mužské, končiace sa na mäkkú suhlásku.

2. Plač má gen. jedn. počtu, plaču.

3. Životné, vychádzajúce na *ec* vyhadzujú pri skloňovaní *e*, ku pr. chlapec=chlapca, a vo vok. menia *c* do *č*, ku pr. chlapec=chlapče! otec=otče!

4. Mená zvierat, končiace sa na mäkkú suhlásku, majú nom. množ. počtu na *i* alebo *e*, ku pr. jeleni aj jelene, medvedi aj medvede. Kôň má vždy kone.

5. Host, kôň a peniaz majú genit. množ. počtu radšej na *í*, tak: hostí, koní, peňazí.

B. Skloňovanie ženských.

K ženskému skloňovaniu patria všetky podstatné ženského rodu mená, končiace sa na *a* s predchádzajúcou tvrdou suhláskou, ku pr. *ryba*, alebo mäkkou suhláskou, na pr. *duša*; ďalej tie, ktoré sa končia na suhlásky; ku pr. *kosť*, *zem* atď.

I. Vzor:

Jednotný počet.		Množný počet.	
Hlásky		Hlásky	
tvrdej	mäkkej	tvrdej	mäkkej
N. ryb-a	duš-a	ryb-y	duš-e
G. ryb-y	duš-e	ryb	duš-í
D. ryb-e	duš-i	ryb-ám	duš-iam
A. ryb-u	duš-u	ryb-y	duš-ě
V. ryb-o	duš-o	ryb-y	duš-e
L. ryb-e	duš-i	ryb-ách	duš-iach
In. ryb-ou	duš-ou	ryb-ami	duš-ami

1. Genit. množ počtu pri menách hlásky tvrdej tvorí sa odhodením koncovky *a* a predĺžením predchádzajúcej slabiky, ako: *ryba*, *ryb*; kde sa ale kmeň s dvoma suhláskama končí, tam sa kladie medzi ne *ie* (za dlhou slabikou *o*), ku pr. *matka*==*mátiek*, *panna*==*panien*, *čiarka*==*čiarok*. Tma má tmí.

2. K menám hlásky mäkkej náležia ešte i mená miest a sviatkov v množnom počte, ako: *Košice*, *Hromnice*, *Turíce*, a majú genit. množ. počtu pravidelne.

3. *Gazdina*, *ujčina*, *kráľovna* a tým podobné majú gen., dat. a lok. *gazdinej*, *ujčinej*, *kráľovnej*.

4. *Pani* sa obyčajne nesklonuje; keď osobite stojí, sklonuje sa takto: nom., vok. *pani*, gen., dat. *panej*, akkus. *paňu*, lok. *panej*, instr. *paňou*; množ poč.: nom., akkus., vok. *panie*, gen. *paní*, dat. *paniam*, lok. *paniach*, instr. *paniami*.

5. Mená mužské na *a*, ku pr. *sluha*, sklonujú sa dľa *ryba*, v gen. *sluhy*, ak. *sluhu*, vok. *sluho*, in. *sluhou*, dat. a lok. dľa mužských *ovi*==*sluhovi*; v množ. počte sklonujú sa dľa mužských.

II. Vzor.

Jednotný počet.		Množný počet.	
N. kost.	zem	kost-i	zem-e
G. kost-i	zem-e	kost-í	zem-í
D. kost-i	zem-i	kost-am	zem-am
A. kost	zem	kost-i	zem-e
V. kost	zem	kost-i	zem-e
L. kost-i	zem-i	kost-ach	zem-ach
In. kost-ou	zem-ou	kost-ami	zem-ami

1. Skloňovanie ženských podstatných mien, končiacich sa na suhlásku, delí sa *dľa genitivu* na dve vzorky a síce:

a) *i* majú v gen. slová končiace sa na *c, č, ď, l, p, s, st, z*;

b) genitiv sa končí na *e* pri slovách, vychádzajúcich na *m, n, eš, oš, ež, št, ec*.

2. Odchýlky od pravidla sú v genit. mnohé, tak ku pr. slová končiace sa na *č, š, z, ž*, a na *ň, l* majú niektoré *i*, druhé *e*, ku pr. *reč-i, chatrč-e, myš-i, falš-e, lež—lži, mládež-e, plán-i, kázn-e, ocel-e, mysl-i, kudeľ-e, sol-i*.

3. *Mat* lebo *mati* rozširuje kmeň na *er=mater*, a potom skloňuje sa *dľa vzoru zem*.

C. Skloňovanie stredných.

K stredniemu skloňovaniu náležia všetky podstatné mená stredného rodu, končiace sa na *o* s predchádzajúcou tvrdou alebo obojetnou suhláskou, potom na *e, a, ä* a od slovies odvodené na *ie*. Na pr.

I. Vzor.

Jednotný počet.		Množný počet.	
N. slov-o	pol-e	slov-á	pol-ia
G. slov-a	pol-a	slov	pol-í
D. slov-u	pol-u	slôv-ám	pol-iam
A. slov-o	pol-e	slov-á	pol-ia
V. slov-o	pol-e	slov-á	pol-ia
L. slov-e	pol-i	slov-ách	pol-iach
In. slov-om	pol-om	slov-y, mi, ami	pol-i, mi, ami

1. Slová, ktoré majú pred *o* *h*, *ch*, *k*, prijímajú v lok. jedn. počtu *u*, ku.pr. v *oku*, *uchu*, *ju*.

2. Genitiv množ. počtu tvorí sa dla ženských na *a* odhodnotením koncovky *o*, tedy: slov; medzi dve ťažko-výslovné suhlásky vkladá sa na konci *ie*, ku pr. okno=okien, delo=diel.

3. Slová na *sko* podržujú v gen. čistý kmeň, na pr. vojsk; slová na *stvo* dostávajú *í*, na pr. biskupstvo=biskupství atď.

4. *Oko* a *ucho*, jestli zrak a sluch vyznamenávajú, majú v dvojnóm čísle nom., akk., vok. oči, uši, gen. očí, uší, dat. očam, ušiam, lok. očach, ušach, in. očima, ušima.

5. *Oko*, *ucho* a *ruka* majú aj množný počet: *oká* (morské), *uchá* (na hrncoch), *ruky* (na hodinách); ináč užívajú *ruce*.

II. Vzor.

Jednotný počet.

N. umen- <i>ie</i>	sem-ä	kur-a
G. umen- <i>ia</i>	sem-eňu	kur-ata
D. umen- <i>iu</i>	sem-eňu	kur-atu
A. umen- <i>ie</i>	sem-ä	kur-a
V. umen- <i>ie</i>	sem-ä	kur-a
L. umen- <i>í</i>	sem-eni	kur-ati
In. umen- <i>ím</i>	sem-enom	kur-atom

Množný počet.

N. umen- <i>ia</i>	sem-ená	kur-ata
G. umen- <i>í</i>	sem-ien	kur-iat (át)
D. umen- <i>iam</i>	sem-enám	kur-atom
A. umen- <i>ia</i>	sem-ená	kur-ata
V. umen- <i>ia</i>	sem-ená	kur-ata
L. umen- <i>iach</i>	sem-enách	kur-atach
In. umen- <i>iami</i>	sem-enami	kur-aty, ami

1. Dla vzoru „*umenie*“ skloňujú sa všetky od slo-vies a iných mien odvedené alebo mená hromadné, ku pr. *kamenie*, *zdravie*, *uhlie*.

2. Dľa vzoru „*semä*“ skloňujú sa všetky na *ä*, ku pr. *temä*, *vemä*, *plemä*, ktorým sa miesto *ä* privesiť môže i *eno*; na pr. *sem-eno*, *tem-eno* atď; vtedy ale skloňujú sa dľa vzoru „*slovo*.“

3. Dľa vzoru „*kura*“ skloňujú sa všetky zmenšené, na pr. *jahňa*, *chlapča*, *morča*, *dievča*, *háďa* atď. Tieto však v nom. množ. počtu miesto *atá* majú aj *ence*, tak: *kur-ence*, *dievč-ence*, *jahn-ence*; a vtedy sa skloňujú dľa ženských: nom., akk., vok. *kurence*, gen. *kureniec*, dat. *kurencam*, lok. *kurencach* (och), in. *kurencami*. — Dieťa má nom. množ. počtu *deti*, *dietky* (i *detence*), gen. *detí*—*dietok*, dat. *deťom*—*dietkam*, akk., vok. *deťi*—*dietky*, lok. *deťoch*—*dietkach*, in. *deťmi*—*dietkami*.

§ 2. Prídavné meno.

(Opätujme § 14. z oddielu I. a § 5. z oddielu II.)

1. Prídavné mená užívame ako *prívlastok* a *prísudok*.

2. Prídavné mená ako prívlastok a prísudok sa skloňujú a musia sa shodovať s podstatným menom v *číse*, *páde* a *rode*.

3. Ako pri podstatnom mene, tak aj pri prídavnom mene rozoznávame *tri* rody.

4. Prídavné mená delia sa dľa koncovky na *tvrdé*, ku pr. *dobrý*, *á*, *é*, a *mäkké*, na pr. *boží*, *ia*, *ie*. Príklad:

a) Skloňovanie tvrdých.

I. Vzor.

	Jednotný počet.		
Muž. rod.	Žen. rod.		Stred. rod.
N. <i>dobr-ý</i>	<i>dobr-á</i>		<i>dobr-é</i> (ô)
G. <i>dobr-ého</i>	<i>dobr-ej</i>		<i>dobr-ého</i>
D. <i>dobr-ému</i>	<i>dobr-ej</i>		<i>dobr-ému</i>
A. <i>dobr-ého, ý</i>	<i>dobr-ú</i>		<i>dobr-é</i>
V. <i>dobr-ý</i>	<i>dobr-á</i>		<i>dobr-é</i>
L. <i>dobr-om</i>	<i>dobr-ej</i>		<i>dobr-om</i>
In. <i>dobr-ým</i>	<i>dobr-ou</i>		<i>dobr-ým</i>

Množný počet.

N. dobr-í, é	dobr-é	Jako ženského rodu.
G. dobr-ých	dobr-ých	
D. dobr-ým	dobr-ým	
A. dobr-ých, é	dobr-é	
V. dobr-í, é	dobr-é	
L. dobr-ých	dobr-ých	
In. dobr-ými, ýma	dobr-ými, ýma	

1. Prídavné mená po tvrdých a obojetných suhláskach majú v nom. množ. počtu *í* k rozoznaniu od jedn. počtu, ku pr. veľký pán=velké pání; tichý chlapec=tichí chlapani.

2. Prídavné meno čo prívlastok lebo prísudok má v nom. a akk. množ. počtu u *životných* rodu mužského *í*, u neživotných *é*.

3. Dľa tohoto vzoru skloňujú sa aj podstatné mená z prídavných mien pošlé, na pr. Jesenský, Medzihradský, Ostrolucký, Vysoké, slúžny, strážny, poddaný atď.

b) Skloňovanie mäkkých.

II. Vzor.

Jednotný počet.

Muž. rod.	Žen. rod.	Stred. rod.
N. bož-í	bož-ia	bož-ie
G. bož-ieho	bož-ej	bož-ieho
D. bož-iemu	bož-ej	bož-iemu
A. bož-ieho, í	bož-iu	bož-ie
V. bož-í	bož-ia	bož-ie
L. bož-om	bož-ej	bož-om
In. bož-ím	bož-ou	bož-ím

Množný počet.

N. bož-í, ie	bož-ie	Jako ženského rodu.
G. bož-ích	bož-ích	
D. bož-ím	bož-ím	
A. bož-ích, ie	bož-ie	
V. bož-í, ie	bož-ie	
L. bož-ích	bož-ích	
In. bož-ími, íma	bož-ími, íma	

5. Krom *určitých* prídavných mien máme i *prisvojovacie* prídavné mená; koncovky týchto sú pre mužské: *ov, ova, ovo*, ku pr. *syn-ov, -ova, -ovo*, a pre ženské: *in, ina, ino*, na pr. *matk-in, -ina, -ino*. Príklad:

III. Vzor.

Jednotný počet.

Muž. rod.	Žen. rod.	Stred. rod.
N. synov	synov-a	synov-o
G. synov-ho	synov-ej	synov-ho
D. synov-mu	synov-ej	synov-mu
A. synov-ho, nov	synov-u	synov-o
V. synov	synov-a	synov-o
L. synov-om	synov-ej	synov-om
In. synov-ým	synov-ou	synov-ým

Množný počet.

N. synov-í, e	synov-e	Jako ženského rodu.
G. synov-ych	synov-ych	
D. synov-ym	synov-ym	
A. synov-ých, e	synov-e	
V. synov-í, e	synov-e	
L. synov-ych	synov-ych	
In. synov-yimi, yma	synov-yimi, yma	

§ 3. Zámeno.

(Opätujme § 2. z oddielu II.)

Zámená sú ohybné (skloňiteľné).

1. Skloňovanie osobného zámena.

Jednotný počet.

Prvá osoba	Druhá osoba	Tretia osoba		
N. V. ja	ty	on	ona	ono
G. mňa, mä	tebä, ta	jeho'	jej	jeho
D. mne, mi	tebe, ti	jemu, mu	jej	jemu, mu
A. mňa, ma	teba, ta	jeho, ho	ju	jeho, ho
L. mne	tebe	ňom	nej	ňom
In. mnou	tebou	ním	ňou	ním

Množný počet.

N. V. my	vy	oni	ony	
G. nás	vás	jích	jich	Jako
D. nám	vám	jím	jím	
A. nás	vás	jich	jich	ženského
L. nás	vás	ních	ních	
In. nami, nama	vami, vama	nimi, nima	nimi, nima	rodu

Sem patrí i zvrtné zámeno „*seba, sa*,” potahujúce sa na menovanú už osobu; skloňuje sa podľa *ty*.

2. Skloňovanie prisvojovacieho zámena.

Jednotný počet.

Muž. rod.	Žen. rod.	Stred. rod.
N. V. môj	moj-a	moj-e
G. moj-eho	moj-ej	moj-eho
D. moj-ému	moj-ej	moj-ému
A. moj-eho, môj	moj-u	moj-e
L. moj-om	moj-ej	moj-om
In. moj-ím	moj-ou	môj-ím

Množný počet.

N. V. moj-i	moj-e	
G. moj-ích	moj-ích	
D. moj-ím	moj-im	Jako ženského
A. moj-ich, e	moj-e	rodu.
L. moj-ich	môj-ich	
In. moj-imi, ima	moj-imi, ima	

Taktiež skloňujú sa aj: *tvoj-á-e*; *svoj-a-e*; *náš-a-e*; *váš-a-e*. Koncovky *ého, ému* ťahujú sa aj do *ho, mu*, a potom predchádzajúca slabika sa dlží, ku pr. *môjho, môjmu, nášho, nášmu* atď.

3. Skloňovanie ukazovacieho zámena.

Jednotný počet.

Muž. rod.	Žen. rod.	Stred. rod.
N. V. ten	tá	to
G. t-oho	t-ej	t-oho
D. t-omu	t-ej	t-omu
A. t-oho, t-en	t-u	t-o
L. t-om	t-ej	t-om
In. t-ým	t-ou	t-ým

	Množný počet.	
N. V. tí	ty, (tie)	Jako ženského rodu.
G. t-ých	t-ých	
D. t-ým	t-ým	
A. t-ých, t-y (t-ie)	t-y, (t-ie)	
L. t-ých	t-ých	
In. t-ými, -yňa	t-ými, -yňa	

Podobne sa skloňujú aj druhé ukazovacie zámená, ako: *onen, tento, ten istý*.

4. Opytovacie zámená: *kto*, čo skloňujú sa len v jednotnom počte takto:

Muž. rod.	Žen. rod.	Stred. rod.
N. V. kto		čo
G. koho		čoho
D. komu		čomu
A. koho		čo
L. kom		čom
In. kým		čím

5. Vzťažné zámená: *ktorý, ktorá, ktoré* skloňujú sa podľa: *dobrý*.

6. Neurčité zámená skloňujú sa dľa prídavných mien: *dobrý a boží*.

§ 4. Číslovka.

(Opätujme § 3. z oddielu II.)

1. *Určité* číslovky sú alebo *základné* alebo *radové*.
 2. *Základné* číslovky udávajú určitý počet osôb alebo vecí, ku pr. jeden, dva, tri atď. Niektoré z nich sa skloňujú ako: jeden, dva, tri, štyri.

3. Jeden, jedna, jedno skloňuje sa dľa vzoru ten, tá, to (§ 3., čís. 3.).

4. Dva, tri, štyri skloňujú sa len v množ. počte:

Muž. rod.	Žen. rod.	Stred. rod.
N. dv-a		dv-e
G. dv-och		dv-och
D. dv-om		dv-om
A. dv-och, dv-a		dv-e
L. dv-och		dv-och
In. dv-oma		dv-oma

Podľa tohoto vzoru skloňuje sa aj *oba*.

N. tr-i	štyr-i
G. tr-och	štyr-och
D. tr-om	štyr-om
A. tr-och, i	štyr-och, i
L. tr-och	štyr-och
In. tr-omi	štyr-mi

5. Nom. pri osobných užíva sa: 'dvaja, traja, štyria. — Číslovky od 5—99, keď znamenajú *hromadnosť*, sa neskloňujú; keď ale značia *osobitnosť*, idú dľa prídavných mien: Nom. piati, gen., akk. a lok. piatich, dat. piatim, in. piatimi; ku pr. o *piatich* pánoch hovorím. *Sto* ide dľa slovo; *tisíc* podľa meč; *milion* vedľa dub.

6. *Radové* číslovky udávajú, ktoré miesto dáka vec alebo osoba v rade zaujíma. Užívajú sa, ako prídavné mená, a tak sa aj skloňujú; ku pr. *prvý* deň v roku. *Piaty* mesiac.

§ 5. Sloveso.

(Opätujme §§ 11—13 z oddielu I.; § 4 a 17. b. z oddielu II.).

1. Pomocné slovesá.

1. Slovesá, ktoré užívajú sa k označeniu času a spôsobu ostatných (pochopových) sloviess, menujú sa *pomocnými slovesami*.

2. Pomocné sloveso času je: *som, budem*, ku pr. keď narastiem, *budem* muž.

3. Pomocné slovesá spôsobu udávajú *možnosť* alebo *nutnosť*.

4. Pomocné slovesá možnosti sú: *smiem, môžem, abych*; pomocné slovesá nutnosti: *musím, mám, dám, chcem*.

5. Pochopové slovesá menujú sa i *samostatnými* slovesami.

6. Samostatné slovesá delia sa na:

- a) *osobné*, t. j. samostatné slovesá, ktoré samy o sebe vyslovujú, že podmet sám so sebou niečo činí; na pr. *žiak* sa učí. *My* sa učíme;

- b) *neosobné*, t. j. také samostatné slovesá, ktoré neudávajú *určitý* podmet. Práve neosobné slovesá sú tie, ktoré premeny počasia, čiastky dňa alebo roku označujú, ku pr. prší, mrholí, blýska sa, hrmí, oblačí sa, mračí; svitá, mrká sa, tmí sa; chladí, zimí, mrzne, chumelí, taje, kopnie.

2. Neurčitý spôsob slovesa.

1. Neurčitý spôsob slovesa je ten, ktorý len číre meno činnosti udáva; ku pr. lepšie je *dať*, nežli *brať*. Kto nechce *robiť*, nemá *jest*.

2. Neurčitý spôsob ako podstatné meno môžeme užívať už či ako *podmet* alebo *predmet*; ku pr. *lenošiť* je nič nerobiť. Učím sa *spievať*.

3. Neurčitý spôsob v prítomnosti je:

- a) v činnom stave jednoduchý: chváliť;
- b) v trpnom stave složený: chváleným byť.

3. Priechodníky, príčastia a slovesné podstatné meno.

Zo slovies tvoria sa i *prídavné* a *podstatné mená*, ktoré oboje nazývajú sa *príčasím*. — Prv ale potrebné je niečo vedieť o *priechodníkoch*.

a) Priechodníky.

1. Priechodníky užívajú sa len ku skracovaniu príslovkových viet, a sú u nás dva: *priechodník prítomného času* a *priechodník minulého času*.

2. Priechodník prítomného času tvorí sa pripojením suhlásky *-c* k tretej osobe množného čísla prítomného času; ku pr. *dajú-c*, *píšu-c*.

3. Priechodník minulého času tvorí sa pravidelne od príčastia činného minulého času zmenením *-l* do *-v*; ku pr. z *da-l* bude *da-v*, z *uči-l* bude *uči-v*.

b) Príčastia.

1. *Príčastie činné prítomného času* tvorí sa od priechodníka prítomného času, keď sa priložia k tomuto rodové prípony *-i* (*-í*), *-a* (*-ia*), *-e* (*-ie*); ku pr. *dajúc-i*, *dajúc-a*, *dajúc-e*; *píšuc-í*, *píšuc-ia*, *píšuc-ie*.

2. *Prvé činné prídastie minulého času* tvorí sa zmenením koncovky neurčitého spôsobu *-ť* do *-l*; ku pr. od bi-ť bude bi-l, bi-la, bi-lo. Podmetné slovesá II. triedy tvoria toto prídastie skrze prípony *-lý, -lá, -lé*; ku pr. mi-nu-lý, pad-lý.

3. *Druhé činné prídastie minulého času* tvorí sa od príchodníka minulého času pomocou rodových prípon *-ší, -šia, -šie*; ku pr. učiv-ší, učiv-šia, učiv-šie.

4. *Trpné prídastie minulého času* na *-tý, -tá, -té* a *-ný, -ná, -né*; ku pr. prenasledova-ný, prenasledova-ná, prenasledova-né; ku-tý, ku-tá, ku-té.

c) Slovesné podstatné meno.

Slovesné podstatné meno tvorí sa od prídastia trpného minulého času tak keď sa zmení koncovka *-tý* do *-tie*, a koncovka *-ný* do *-nie*; ku pr. z uče-ný bude uče-nie, z bi-tý bude bi-tie.

4. Časy slovesa.

1. Každé sloveso udáva čas, v ktorom sa niečo deje alebo stáva.

2. Opätujme § 13. z oddielu I.

3. Budúci čas je alebo *jednoduchý* alebo *složený*.

4. *Jednoduchý budúci čas* tvorí sa z prítomného času s niektorou predložkou, ku pr. volám, za-volám, po-volám, a časuje sa ako prítomný čas. *Složený budúci čas* tvorí sa pomocným slovesom *byť*; ku pr. budem volať.

5. Spôsoby slovesa.

1. O podmete môžeme niečo vypovedať, že *skutočne, možne* alebo *nutne* koná.

2. Spôsob, ktorým niečo o veci hovoríme, menuje sa *spôsobom slovesa* (prísudkom).

3. Máme tri spôsoby prísudku:

- a) spôsob ukazovací čili oznamovací;
- b) spôsob žiadací čili podmienovací;
- c) spôsob rozkazovací.

4. Spôsob *ukazovací* je spôsob istoty, skutočnosti; ku pr. žiak sa učí.

5. Spôsob *žiadací* je spôsob neistoty, možnosti alebo žiadosti; ku pr. keby som chcel, mohol by sa hrať. Keby len skôr prišiel! Keby len hlasnejšie hovoril!

6. Spôsob *rozkazovací* je spôsob rozkazu alebo prosby; ku pr. hovor hlasne! Učte že sa deti!

6. Časovanie sloviess.

1. Ohybovanie slovesa dľa *osôb, časov a spôsobov* menuje sa *časovaním*.

2. Opätujme § 2. čís. 1. z oddielu II.; § 13. z oddielu I. a § 5. čís. 4 z oddielu III.

3. Časovanie sloviess určujeme dľa *koreňa*.

4. Kde sa koreň slovesa končí *samohláskou*, menuje sa *otvoreným*, ku pr. pi-t, da-t, ža-t; kde sa ale končí suhláskou, *zatvoreným*; ku pr. vol-ať, čin-it.

5. Dľa neurčitého spôsobu delí sa časovanie sloviess na šesť tried:

- a) Do *prvej* triedy náležia tie slovesá otvoreného a zatvoreného koreňa, ktoré príponu neurčitého spôsobu *t* bezprostredne ku koreňu berú, ku pr. pi-t, nies-t, viez-t;
- b) do *druhej* triedy patria tie slovesá otvoreného a zatvoreného koreňa, ktoré pred *t* v neurčitom spôsobe *nú* prijímajú, ku pr. mi-nú-t, pad-nú-t;
- c) do *tretej* triedy patria tie slovesá, ktoré v neurčitom spôsobe prijímajú pred *t* dvojhlásku *ie*, ktorá sa pri niektorých na *e* a pred mäkkými suhláskami na *a* mení, ku pr. bd-ie-t, šediv-ie-t; vid-e-t; bež-a-t;
- d) do *štvrtej* triedy náležia tie slovesá, ktoré v neurčitom spôsobe pred *t* hlásku *i* prijímajú, ku pr. nos-i-t, čin-i-t, tráp-i-t;
- e) do *piatej* triedy patria tie slovesá, ktoré v neurčitom spôsobe pred *t* hlásku *a* prijímajú, ku pr. vol-a-t, pís-a-t;
- f) do *šiestej* triedy patria tie slovesá, ktoré v neurčitom spôsobe pred *t* prijímajú *ova*, ku pr. mil-ova-t, kup-ova-t.

6. Časovanie pomocného slovesa: **byť**.

I. Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

Jednotný počet.			Množný počet.	
1. osoba:	som		sme	
2. "	si		ste	
3. "	je, jest		sú	

Minulý čas.

Jednotný počet.			Množný počet.	
Muž.	Žen.	Stred.	Muž.	Žen. a Str.
1. bol	bola	bolo som	boli	boly sme
2. bol	bola	bolo si	boli	boly ste
3. bol	bola	bolo	boli	boly

Budúci čas.

1. budem	budeme
2. budeš	budete
3. bude	budú

II. Rozkazovací spôsob.

Jednotný počet.		Množný počet.	
1.	—	buďme	
2.	buď	buďte	
3.	nech (ať) je, bude	nech (ať) sú, budú.	

III. Žiadací spôsob.

Prítomný čas.

Jednotný počet.			Množný počet.	
Muž.	Žen.	Stred.	Muž.	Žen. a Str.
1. bol	bola	bolo by som	boli	boly by sme
	a t. d.			a t. d.

Minulý čas.

Jednotný počet.				Množný počet.	
Muž.	Žen.	Str.		Muž.	Ž. St.
1. bol	bola	bolo by som	bol	boli	boly by sme boli
		—	bola		— boly
		—	bolo		
	a t. d.			a t. d.	

IV. Neurčitý spôsob: *byť*.

V. Priechodník prít. času: *súc*, množ. poč. *súce*; minulého: *byv*, množ. poč. *byvše*.

VI. Príčastie:

1. prítomného času: *súci*, *súca*, *súce*; množ. poč. muž. *súci*, žen. a stred. *súce*.

2. minulého času prvý: *bol*, *bola*, *bolo*; množ. poč. muž. *boli*, žen. a stred. *boly*.

3. minulého času druhý: *byvši*, *byvsia*, *byvsie*; množ. poč. muž. *byvši*, žen. a stred. *byvsie*.

4. budúceho času: *budúci*, *budúca*, *budúce*; množ. poč. muž. *budúci*, žen. a stred. *budúce*.

VII. Slovesné podstatné meno: *bytie*.

Tak sa skloňuje i záporné: *niesom*; v 3. osobe jed. počtu prítom. času krom *nieje*, užíva sa aj *nenie*, *není* lebo *niet*.

§ 6. Časovanie I. triedy: -f.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

I. otvoreného		II. zatvoreného koreňa.	
Jed. poč.	Množ. poč.	Jed. poč.	Množ. poč.
1. bi-jem	bi-jeme	vez-iem	vez-ieme
2. bi-ješ	bi-jete	vez-ieš	vez-iete
3. bi-je	bi-jú	vez-ie	vez-ú

Minulý čas.

Jednotný počet.			Jednotný počet.		
Muž.	Žen.	Stred.	Muž.	Žen.	Stred.
1. bi-l	bi-la	bi-lo som	viez-ol	viez-la	viez-lo som
	si			si	

Množný počet.			Množný počet.		
Muž.	Žen. a stred.		Muž.	Žen. a Stred.	
1. bi-li	bi-ly sme, ste		viez-li	viez-ly sme, ste	

Budúci čas.

a) Jednoduchý (viď § 5. pod čís. 3., oddiel III.).

Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. vy-bi-jem	vy-bi-jeme	vy-vez-iem	vy-vez-ieme
atď. ako prítomný čas		atď. ako prítomný čas	

b) Složený.

Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. budem biť	budeme biť	budem viezť	budeme viezť
a t. ď.		a t. ď.	

Rozkazovací spôsob.

Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. — — —	bi-me	— — —	vez-me
2. bi	bi-te	vez	vez-te
3. nech bi-je	nech bi-jú	nech vez-ie	nech vez-ú

Neurčitý spôsob: biť, viezť.

Priechodník prítom. času: bijúc, vezúc.

Priechodník minul. času: biv.

Príčastie prítomného času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	bijúc-i	-a	-e (o)	vezúc-i	-a	-e (o)
M. p.	bijúc-i	-e	-e	vezúc-i	-e	-e

Prvé príčastie činné minul. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	bi-l	-la	-lo	viez-ol	-la	-lo
M. p.	bi-lí	-ly	-ly	viez-li	-ly	-ly

Druhé činné príčastie minul. času:

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	biv-ší	-šia	-šie	vez-ší	-šia	-šie
M. p.	biv-ší	-šie	-šie	vez-ší	-šie	-šie

Príčastie trpné min. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	bi-tý	-tá	-té	vez-ený	-ená	-ené
M. p.	bi-tí	-té	-té	vez-ení	-ené	-ené

Slovesné podstatné meno: bi-tie, veze-nie.

Poznámene. Žiadací spôsob tvorí sa pri všetkých časovaniach z činného príčastia minulého času s dodatkom: by som, by si, by — by sme, by ste, by; ku pr. bil by som atď.

Príčasť trpné min. času.

	Muž.	Žen.	Str.		Muž.	Žen.	Str.
J. p.	vi-nu-tý,	-tá,	-té		drh-nu-tý,	-tá,	-té
M. p.	vi-nu-tí,	-té,	-té		drh-nu-tí,	-té,	-té

Slovesné podstatné meno: vi-nu-tie, drh-nu-tie.

§ 8. Časovanie III. triedy: ie-ť.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

	I.		II.
Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. žel- <u>iem</u>	žel- <u>ieme</u>	trp- <u>ím</u>	trp- <u>íme</u>
2. žel- <u>ieš</u>	žel- <u>iete</u>	trp- <u>íš</u>	trp- <u>íte</u>
3. žel- <u>ie</u>	žel- <u>ejú</u>	trp- <u>í</u>	trp- <u>ia</u>

Minulý čas.

J. p.	žel-el,	-ela,	-elo		trp-el,	-ela,	-elo	som, si
M. p.	žel-eli,	-ely,	-ely		trp-eli,	-ely,	-ely	sme, ste

Budúci čas.

a) Jednoduchý:

do-žel- <u>iem</u> ,	- <u>ieš</u> ,	- <u>ie</u>		vy-trp- <u>ím</u> ,	- <u>íš</u> ,	- <u>í</u>

a t. ď. ako prítomný čas;

b) složený:

budem žel- <u>iet</u> atď.		budem trp- <u>eť</u> atď.
----------------------------	--	---------------------------

Rozkazovací spôsob.

Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. — — —	žel- <u>ejme</u>	— — —	trp- <u>me</u>
2. žel- <u>ej</u>	žel- <u>ejte</u>	trp	trp- <u>te</u>
3. nech žel- <u>ie</u>	nech žel- <u>ejú</u>	nech trp- <u>í</u>	nech trp- <u>ia</u>

Neurčitý spôsob: žel-iet, trp-eť.

Priečodník prít. času: žel-ejúc, trp-iac.

Priečodník min. času: žel-ev, trp-ev.

Príčasť prítomného času.

	Muž.	Žen.	Str.		Muž.	Žen.	Str.
J. p.	žel- <u>ejúc-i</u> ,	- <u>a</u> ,	- <u>e</u>		trp- <u>iac-i</u> ,	- <u>a</u> ,	- <u>e</u>
M. p.	žel- <u>ejúc-i</u> ,	- <u>e</u> ,	- <u>e</u>		trp- <u>iac-i</u> ,	- <u>e</u> ,	- <u>e</u>

Prvé prítomné činné minul. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	žel-el,	-ela,	-eló	trp-el,	-ela,	-elo
M. p.	žel-eli,	-ely,	-ely	trp-eli,	-ely,	-ely

Druhé činné prítomné minul. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	žel-ev-ší,	-šia,	-šie	trp-ev-ší,	-šia,	-šie
M. p.	žel-ev-ší,	-šie,	-šie	trp-ev-ší,	-šie,	-šie

Prítomné trpné minul. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	žel-ený,	-ená,	-ené	trp-ený,	-ená,	-ené
M. p.	žel-ení,	-ené,	-ené	trp-ení,	-ené,	-ené

Slovesné podstatné meno: žel-enie, trp-enie.

§ 9. Časovanie IV. triedy: i-f.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.		Minulý čas.	
J. p. 1.	čin-ím	M. p. čin-íme	J. p. čin-il, -ila, -ilo som, si
2.	čin-íš	čin-íte	M. p. čin-ili, -ily, -ily sme,
3.	čin-í	čin-ia	ste.

Budúci čas.

a) Jednoduchý:		b) Složený:	
J. p.	u-čin-ím, -íš, -í	budem	čin-it atď.
M. p.	u-čin-íme, -íte, -ia	budeme	čin-it atď.

Rozkazovací spôsob.

J. p. 1.	— — —	M. p. čiň-me
2.	čiň	čiň-te
3.	nech čin-í	nech čin-ia

Neurčitý spôsob: čin-it.

Priechodník prít. času: čin-iac.

Priechodník minul. času: čin-iv.

Prítomné činné minul. času.

	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	čin-iac-i,	-a,	-e
M. p.	čin-iac-i,	-e,	-e

Prvé prítomné činné minul. času.

	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	čin-il,	-ila,	-ilo
M. p.	čin-ili,	-ily,	-ily

Druhé činné príčastie min. času.

	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	čin-iv-ší,	-šia,	-šie
M. p.	čin-iv-ší,	-šie,	-šie

Príčastie trpné min. času.

	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	čin-ený,	-á,	-é
M. p.	čin-ení,	-é,	-é

Slovesné podstatné meno: čin-enie.

§ 10. Časovanie V. triedy: a-f.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

I.		II.	
Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. vol-ám	vol-áme	maž-em	maž-eme
2. vol-áš	vol-áte	maž-eš	maž-ete
3. vol-á	vol-ajú	maž-e	maž-ú

Minulý čas.

J. p.	vol-al, -ala, -alo	som,	maz-al, -ala, -alo	som,
		si		si
M. p.	vol-ali, -aly, -aly	sme,	maz-ali, -aly, -aly	sme
		ste		ste

Budúci čas.

a) Jednoduchý:

1. za-vol-ám atď. | vy-maž-em atď.

b) složený:

1. budem volať atď. | budem mazať atď.

Rozkazovací spôsob.

Jedn. poč.	Množ. poč.	Jedn. poč.	Množ. poč.
1. — — —	vol-ajme	— — —	maž-me
2. vol-aj	vol-ajte	maž	maž-te
3. nech vol-á	nech vol-ajú	nech maž-e	nech maž-ú

Neurčitý spôsob: vol-ať, maz-ať.

Priechodník prít. času: vol-ajúc, maž-úc.

Priechodník min. času: vol-av, maz-av.

Rozkazovací spôsob.

J. p.	1. — — —	M. p.	mil-ujme
	2. mil-uj		mil-ujte
	3. nech mil-uje		nech mil-ujú

Neurčitý spôsob: mil-ovaf.

Priechodník prít. času: mil-ujúc.

Priechodník min. času: mil-ovav.

Príčastie prítomného času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	mil-ujúc-i,	-a,	-e	M. p.	mil-ujúc-i,	-e, -e

Prvé pričastie činné min. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	mil-oval,	-ovala,	-ovalo	M. p.	mil-ovali,	-ovaly, -ovaly

Druhé činné pričastie min. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	mil-ovav-ší,	-šia	-šie	M. p.	mil-ovav-ší,	-šie, -šie

Príčastie trpné min. času.

	Muž.	Žen.	Str.	Muž.	Žen.	Str.
J. p.	mil-ova-ný,	-á,	-é	M. p.	mil-ova-ní,	-é, -é

Slovesné podstatné meno: mil-ova-nie.

Poznamenanie. Časovanie sloves v trpnom stave tvorí sa z trpného pričastia minul. času s časovaním pomocného slovesa: *som* alebo *bývam*, ku pr. volaný (á, é) *som*, *bol*, *budem*, *bývam*. Pripojenie zvratného zámena *sa* k slovesu činného stavu, premeňuje ho na sloveso *trpného stavu*, ku pr. *volám sa*, a skloňuje sa potom pravidelne dľa vzorov.

§ 12. Príslovky.

(Opätujme § 6. z oddielu II.)

1. Niektoré príslovky, zvlášte od prídavných mien odvodené, dajú sa stupňovať.

2. Druhý stupeň tvorí sa príponou *šie* alebo *ejšie*, ku pr. *sladko*, *sladšie*, *draho*, *drahšie*.

3. Tretí stupeň sa tvorí, keď sa pred druhý predloží predpona *naj*, ku pr. *najsladšie*, *najdrahšie*.

4. Nepravidelne sa stupňujú: *dobre*, lepšie, najlepšie; *zle*, horšie, naj-horšie; *mnoho*, viac, naj-viac; *málo*, menej, naj-menej; *veľmi*, väčšmi, naj-väčšmi; *skoro*, skôr, naj-skôr; *ďaleko*, ďalej, naj-ďalej.

§ 13. Predložky.

(Opätujeme § 7. z oddielu II.)

1. Predložky žiadajú istý pád.

2. Niektoré predložky žiadajú *jeden*, iné *dva* pády.

3. *Jeden* pád žiadajú a síce:

a) *Genitiv* žiadajú: bez, do, krom, okrem, okolo, pómimo, vedľa, od, u, z, zpod, zpomedi; ku pr. *bez ochoty* zlé roboty. *Z vlny* robia súkno;

b) *Dativ* žiadajú: k (ku, ko), proti, napriek, navzdor; ku pr. poďme *ku krížu* *oproti* matke;

c) *Akkusativ* žiadajú: pre, cez, kroz, skrz; ku pr. náš otec šiel *cez* vodu *pre* drevo;

d) *Lokal* žiadajú: pri, popri; ku pr. *pri* zahrade *popri* plote pasú sa húsatá;

e) *Instrumental* žiadajú: s (so); ku pr. s Bohom začni, s Bohom konči.

4. Dľa rozdielneho smyslu žiadajú *dva* pády:

f) predložky: na, o, po, v (vo) akk. a lok., a síce na otázku: *kam?* akkusativ; ku pr. *o* dušu bežal *po* vodu. Na otázku: *kde?* stojí lokal; ku pr. *v* kalnej vode sa dobre loví. *Po* škole ideme na lúky;

g) akuss. a instr. žiadajú: medzi, nad, pod, pred, a síce na otázku: *kam?* stojí akkus.; ku pr. pes si lahnul *pod* stôl a mačka *pred* pec. Na otázku: *kde?* stojí instr.; ku pr. pes leží *pod* stolom a mačka *pred* pecou. *Pred* kostolom, *pod* lípami radi sedávame;

h) predložka: *za* žiada tri pády a síce na otázku: *kedy?* (označenie času) *genitiv*; ku pr. *za* Štefana, *za* Herodesa kráľa, *za* tmy. Na otázku: *kam* a *začo?* žiada akkus.; ku pr. polož palicu *za* dvere. *Za* stovku kúpil koňa. Na otázku: *kde?* instr.; ku pr. *za* vodou, *za* horou sme sa ihrali.

II. Nauka o vete.

§ 14. O sťaženej vete vôbec.

(Opätujme §§ 15—20 z oddielu II.)

1. O jednom a tom istom podmete môžeme *viac všeličoho* povedať; vtedy sa dva alebo viac prísudkov vzťahuje na spoločný podmet; ku pr. slnce svieta a zahrieva zem.

2. O dvoch alebo viac podmetoch môžem *to isté* povedať; vtedy sa prísudok vzťahuje na dva alebo viac podmetov; ku pr. slnce a mesiac svieta.

3. I viac *prívlastkov, doplnkov a určení* môže sa na spoločné podstatné meno, sloveso alebo prídavné meno poťahovať; ku pr. škrek *žiab* a *vrán* je protivný. Miernosť zdržuje *zdravie* a *život* človeka.

4. Veta, ktorej viac rovnakých členov poťahujú sa na jeden spoločný člen, menuje sa *sťaženou vetou*. Spojené členy vety oddeľujú sa vždy *čiarkou* (,); jestli nie sú s *a* spojené; ku pr. krava, kôň a pes sú ssavce.

5. V jednoduchej vete prichodí každý člen vety *len raz*; v sťaženej vete ale nachodia sa jednotlivé alebo všetky čiastky vety *viacráz*. Každá sťažená veta môže sa na tolko jednoduchých viet rozobrať, koľko rovnomených členov má. Sťažená veta obsahuje viac ako jednu myšlienku, a preto ju i k *složenej vete* počítajú. Ku pr. hus, straka a sova sú vtáci; rozberme: hus je vták; straka je vták; sova je vták.

§ 15. Spojky.

1. Rovnaké členy vety spojujú sa v sťaženej vete *spojkami*.

2. Spojky patria k *pomerným slovám*.

3. Rovnaké členy v sťaženej vete môžu byť *slúčenne, odporne* a *príčinne* spojené; ku pr. slnce svieta a hreje. Mesiac svieta, *ale* nehreje. Pálenka je otrava, *preto* ju nepijaj.

4. Vedľa toho delia sa spojky na *slučovacie, odporovacie* a *príčinné*.

5. *Slučovacie* spojky sú: a, i, aj, nielen—ale aj, zčiasťky—zčiasťky, ako—tak, potom, konečne, ponajprv a t. d.

6. *Odporovacie* spojky sú: ale, lež, však, predsa, medzitým, ničmenej, alebo—alebo, ani—ani, len, naproti tomu, krom, vyjmúc, mimo a-t. d.

7. *Príčinné* spojky sú: bo, lebo, alebo, preto, teda, tak, nasledovne, prečo, veď a t. d.

§ 16. Slovosled v sťaženej vete.

1. Spojené členy v sťaženej vete môžu

- a) alebo všetky pred spoločným členom stáť,
- b) alebo všetky za ním,
- c) alebo i *pred* i *za* ním nasledovať.

Ku pr. Nielen telu, ale aj duši je lenivosť škodlivá. Lenivosť je aj telu aj duši škodlivá. Nielen telu je lenivosť škodlivá, ale aj duši.

2. Jestli dva podmety stoja pred prísudkom, prichádza prísudok vôbec do *množného počtu*; ak ale jeden podmet *pred* a druhý *za* prísudkom stojí, stáva prísudok obyčajne v *jednotnom počte*. Ku pr. Slnce a mesiac *svieťa*. Nielen slnce svieti, ale aj mesiac.

Oddiel štvrtý

(pre piatu triedu).

I. Nauka o slovách.

§ 1. Podstatné meno.

1. O rode podstatných mien.

1. Rod podstatných mien poznáva sa po *význam*e a *koncovke*.

2. Opätujme § 9. z oddielu I. a § 1. z oddielu III.
A. B. C.

2. O počte podstatných mien.

1. Podstatné mená môžu stáť v *jednotnom* alebo *množnom* počte.

2. Opätujme § 10. z oddielu I.

3. V jednotnom a množnom počte užívajú sa pravidelne len skutočne *obecné mená*.

4. Vlastné mená sa veľmi zriedka v množnom počte užívajú.

5. *Hmotné mená* dľa pravidla nemajú *množného počtu*, lebo už v jednotnom počte znamenajú *mnohosť*; ku pr. piesok, múka, prach, zlato, mlieko atď. To isté platí aj o *hromadných menách*. Ak jich ale počítujeme k obecným menám, majú i množný počet; ku pr. vojsko —vojská.

6. *Myšlienkové mená* zväčša nemajú množného počtu; ku pr. pilnosť, vernosť, dobrota.

7. Niektoré podstatné mená nemajú jednotného počtu; na pr. nohavice, nožnice, hrable, dvere, vráta, ústa, a t. d.

8. Mená: *oko, ucho, noha, ruka* užívajú sa v dvojnóm počte, keď zdvojené údy ľudského tela znamenajú. (Viď § 1., oddiel III. C. skloňovanie stredných pod čís. 4.)

§ 2. Sloveso.

(Opätujme § 5. z oddielu III.)

1. Slovesá: *jest, vedet, ist* časujú sa nepravidelne:

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

J. p.	1. jem	viem	idem
	2. ješ	vieš	ideš
	3. je	vie	ide
M. p.	1. jeme	vieme	ideme
	2. jete	viete	idete
	3. jedia	vedia	idú

Minulý čas.

J. p. jed-ol, -la, -lo, som, si	ved-el, -ela, -elo som, si	šiel, šla, šlo lebo išiel, išla, išlo som, si
M. p. jed-li, -ly, -ly sme, ste	ved-eli, -ely, -ely sme, ste	šli, šly, šly lebo išli, išly, išly sme, ste

Budúci čas.

1. budem jest	budem vedieť	pôjdem atď.
---------------	--------------	-------------

Rozkazovací spôsob.

J. p. 1. — —	— —	— —
2. jedz	vedz	id
3. nech je	nech vie	nech ide
M. p. 1. jedzme	vedzme	idme
2. jedzte	vedzte	idte
3. nech jedia	nech vedia	nech idú

Neurčitý spôsob: jest, vedieť, ist.

Priechodník prít. času: jediač, vediac, idúc.

Príčastie min. času.

J. p. jed-ol, -la, -lo	ved-el, -ela, -elo	šiel, šla, šlo lebo išiel, išla, išlo
M. p. jed-li, -ly, -ly	ved-eli, -ely, -ely	šli, šly, šly lebo išli, išly, išly

2. Slovesá žiadajú často určitý pád:

1. Akkusativ žiadajú:

1. *Prechodné slovesá* na otázku *koho* lebo *čo?* ako: chytiť, kúpiť, milovať, mlátiť atď. Ku pr. Učiteľ chváli žiaka. Ruka ruku umýva.

2. *Neprechodné slovesá*, ako: boľeť, mrzeť, svrbeť, oziabať, stáť. Ku pr. *Mojú sestru* bolí hlava. *Lenivého človeka* mrzí práca.

2. Dativ žiadajú:

1. *Slovesá* na otázku: *komu* lebo *čomu?* ako: dať, diviť sa, hroziť, ďakovať, tešiť sa, kázať, sľúbiť, škodiť, slúžiť, radiť, požičať, protivíť sa. Ku pr. Milostivý Bôh odpúšťa *kajúcemu hriešnikovi*. Matka hrozí *neposlušným detom*.

3. Genitiv žiadajú:

1. Slovesá na otázku: *koho* lebo *čoho*? ako: báť sa, desiť sa, lakáť sa, chrániť sa, haňbiť sa, odriecť sa, týkať sa, stydeť sa, varovať sa atď. Ku pr. Nešlechetný človek bojí sa *trestu*. Kto sa *hriechu* bojí, nepotrebuje sa *pekla* báť.

2. Slovesá složené s predložkou *na* a *do*, ako: natrhať, nakúpiť, nasbierať, napiť sa, narobiť sa, doprosiť sa, dočkať sa, dopustiť sa, dosiahnuť atď. Ku pr. Kupec nakúpil *tovaru*, *zbožia*. Deti natrhaly *kvetín*, nasbieraly *jahôd* a nanosily *vody*.

3. Slovesá záporné s *nie*. Ku pr. Chudoba *cti* netráť. Úbohá sirota nemá *čičiem*, ani *kabáta*, ani *klobúka*.

4. Lokal žiadajú:

1. Slovesá s predložkami: *o*, *v*, *na*, *po*; ako: premýšľať, záležať, bažiť, túžiť, dychtiť atď. Ku pr. Lakomec len *po bohatstve* dychtí.

5. Instrumental žiadajú:

1. Slovesá na otázku: *kým*, *čím*? ako: dýchať, chlúbiť sa, obdaríť, chvastať sa, sotiť, zaoberať sa. Ku pr. Nechlúbte sa *bohatstvom*. Roľníci zaoberajú sa *orbou* a *hospodárstvom*.

6. Akkusativ a genitiv žiadajú:

chrániť, očistiť, odsúdiť, zbaviť, sprostíť a iné. Ku pr. Chráň *ta* Bôh *zlého úmyslu*.

7. Akkusativ a dativ žiadajú:

dať, kúpiť, obetovať, oznámiť, odpustiť, radiť, vyprávať, sľúbiť atď. Na pr. Otec vyprával *deťom peknú poviedku*. Práca dáva *silu telu*.

8. Akkusativ a instrumental žiadajú:

obdarovať, nazývať, naplniť, obložiť, otráviť, nakrmiť atď. Na pr. Bôh obdaril *človeka rozumom*. Roľník orie *zeme pluhom*.

§ 3. Prídavné meno.

(Opätujme § 2. z oddielu III.)

1. Stupňovanie.

1. Nasledujúce prídavné mená stupňujú sa *nepriamo*: *dobrý*, lepší, najlepší; *zlý*, horší, najhorší; *veľký*, väčší, najväčší; *malý*, menší, najmenší.

2. Prídavné mená sa nestupňujú:

- a) ktoré *hmotu* označujú; na pr. zlatý, medený, železný, olovený, drevený;
- b) takú vlastnosť označujúce, ktorá sa vo väčšom stupni už ani myslieť nedá, ako: mrtvý, večný, celý, časný, ústny, písomný atď.;
- c) od podstatných mien odvodené; ku pr. vlčí, človečí, vtáči a iné.

2. Druhy prídavných mien.

1. Prídavné mená sú alebo *predmetné* alebo *podmetné*.

2. Predmetné prídavné mená sú tie, ktorých *smysel* doplniť treba; na pr. pilný žiak je hoden *chvály*.

3. Podmetné prídavné mená sú tie, ktoré *žiadneho* doplnku nepotrebujú; na pr. nebo je vysoké.

4. Predmetné prídavné mená *žadajú* istý *pád*:

- a) *Genitiv* žiadajú: blízky, hoden, chtivý, plný, sýty, prázny, povedomý, vinen, zbavený, žiadostivý, účastný atď. Ku pr. Zlodej je *vinen smrti*. Strom je *plný kvetu*.
- b) *Dativ* žiadajú: lahký, milý, odporný, osožný, prajný, poslušný, potrebný, pomocný, príjemný, podobný, rád, škodlivý, povďačný, protivný, verný, vzácny atď. Na pr. vlk je *podobný psovi*. Nauka je *potrebná deťom a všetkým ľuďom*.

§ 4. Zámeno.

(Opätujme § 2. z oddielu II. a § 3. z oddielu III.)

§ 5. Číslovky.

(Opätujme § 4. z oddielu III.)

1. Zo základných čísloviek dajú sa príponami: *-oje*, *-oro*, *-oraký*, *-násobný*, *-raz* lebo *-krát* iné číslovky tvoria; na pr. *dv-oje*, *šty-oro*, *pät-oraký*, *šesť-násobný*, *sedem-raz* lebo *sedem-krát* atď.

§ 6. Príslovky.

(Opätujme § 6. z oddielu III.)

Niektoré príslovky užívame v reči, ktoré označujú:

1. *skutočnosť*; tieto sú alebo

a) *prisvedčovacie*: ano, ovšem, veru, zajiste — alebo

b) *záporné*: nie, nikoli, nikdy atď.

2. *možnosť*, ako: asi, vari, možbyť, ťažko, snad, asnad.

§ 7. Predložky.

(Opätujme § 7. z oddielu III.)

§ 8. Spojky.

(Opätujme § 9. z oddielu III.)

§ 9. Citoslová.

1. Citoslová sú také slová, ktorými okamžité city radosti, bolesti, podivenia, strachu a ošklivenia vyjadrujeme. Na pr. *ó!* *ach!* *aj!* *jaj!* *juj!* *hm!* *fuj!* *hej!* *ha, ha, ha!* *lala!* *hore sa!* *no!* *beda!* *bodaj!* *bohužia!* *sláva!* *živio!* atď. Citoslová nestoja v žiadnom spojení s inými čiastkami reči; ku pr. *ach!* veď to nenie moja vina!

2. I napodobnenie hlasov zvierat náleží k citoslovám; na pr. *šic!* *kšo!* *káč!* *čihy!* atď.

3. Po citoslovách píše sa výkrikník.

II. Nauka o tvorení slov.

(Opätujme § 9. z oddielu II.)

§ 10. Podstatné meno.

1. Všetky jednoslabičné podstatné mená sú kme-nové slová; ku pr. *spev* od *spievať*.

2. Odvodené slová tvoria sa *príponami*, z ktorých najvýznamnejšie sú: *stvo*, *nosť*, *ie*, *ina* a *ba*; ku pr. *pan-stvo*, *pil-nosť*, *hrúb-osť*, *nosen-ie*, *kryt-ie*, *rov-ina*, *kos-ba*.

3. Odvodené slová tvoria sa *predponami*, ku ktorým patria predložky: *do*, *na*, *za*, *vy*, *raz*, *u*, *pre* atď.; ku pr. *dô-vod*, *ná-pad*, *zá-kaz*, *vý-chod*, *roz-kaz* atď.

4. Slová tvoria sa složením dvoch slov do jedného; ku pr. *zeme-pis*, *leto-pis*.

5. Podstatné mená dajú sa tvoriť z *podstatných* a *prídavných mien*, *slovies* a *predložiek*.

§ 11. Sloveso.

1. Slovesá dajú sa odvodzovať od *podstatných* a *prídavných mien* a *slovies*.

2. Slovesá odvodzujeme:

a) od *podstatných mien* príponami: *iť*, *ať*, *ovať*; ku pr. *dym*—*dymiť*, *kríž*—*križovať*, a predponami: *o*, *za*, *vy*; ku pr. *koreň*—*za-koreniť*—*vy-koreniť* atď.;

b) od *prídavných mien* príponami: *ieť*, *núť* atď.; ku pr. *chorý*—*cho-riieť*, *lenivý*—*leniv-ieť*, *sladký*—*slad-núť*, *vlhký*—*vlh-núť*;

c) od *slovies* predponami (predložkami): *vy*, *pri*, *na*, *za*, *do*, *pre*, *roz* atď.; ku pr. *variť*—*pri-variť*, *vy-variť*, *na-variť*, *za-variť*, *pre-variť*, *roz-variť* atď.

3. Slovesá môžu byť složené z *prídavných mien* a *predložiek*, ku pr. *blaho-sláviť*, *dobro-rečiť*, *na-padnúť* a t. ď.

§ 12. Prídavné meno.

1. Prídavné mená môžu sa tvoriť z *podstatných mien*, *slovies*, *prísloviak* a *predložiek*.

2. Prídavné mená odvodzujú sa:

- a) od *podstatných mien* príponami: *í, ia, ie; ný, ná, né; ní, nia, nie*; ku pr. pes—psí, psia, psie; koza—kozí, -ia, -ie; chuť—chut-ný, -ná, -né; noc—noč-ní, -nia, -nie;
- b) od *slovies z príchodníka* prítomného času; ku pr. nesúc—nesúci, -a, -e, a *príčastia* trpného minulého času; ku pr. milovan-ý, -á, -é;
- c) od *prísloviiek* s príponou: *ní, nia, nie*; ku pr. dnes—dnešní, dnešnia, dnešnie; hor-ní, -nia, -nie;
- d) od *predložiek*; ku pr. pred—pred-ní, -nia, -nie; okolo—okol-ní, okol-nia, okol-nie.

Úloha: Utvorte rodinu slov zo a) *sedím*, b) *pletiem*, c) *mýjem*, d) *sadím*.

Oddiel piaty

(pre šiestu triedu).

1. Jednoduchá veta.

- a) Holá veta. (Opätujme § 10., oddiel II.)
- b) Rozšírená veta. (Opätujme §§ 12—15, oddiel III.)
- c) Sťažená veta. (Opätujme §§ 8—10, oddiel IV.)

2. Složená veta.

§ 1. Jednoduchosložená veta.

1. Jednoduchosložená veta povstáva spojením *dvoch* viet v jeden celok.

2. Sú-li vety v složenej vete jedna od druhej *neodvislé*, menujú sa *sriadenými*; na pr. vták lieta a ryba pláva.

3. Ak sú ale vety v složenej vete jedna od druhej *odvislé*, menujú sa *podriadenými*; ku pr. kto je zdravý, nepotrebuje lekára.

§ 2. Hlavnia a pobočná veta.

1. Každá veta v jednoduchosloženej vete, ktorá sama o sebe je srozumiteľná a žiadnej inej vete nenie podriadená, menuje sa *hlavnou vetou*.

2. Každá veta, ktorá je inej vete podriadená a sama o sebe nesrozumiteľná, menuje sa *pobočnou vetou*; ku pr. kto je spokojný, ten je šťastný. Vieme, že sa zem okolo slnca točí.

3. Hlavniu vetu oddeľujeme od pobočnej vety čiarkou.

§ 3. Spojky.

1. Spojky sú na to, aby *pomer dvoch viet* určovali.

2. Spojky, ktoré spájajú *rovnaké vety*, menujú sa *sriaditeľnými*; tie ale, ktoré *rozličné vety* (hlavnú a vedľajšiu) spájajú, volajú sa *podriaditeľnými*.

3. *Sriaditeľné* spojky delia sa na: a) *slučovacie*, b) *odporovacie* a c) *príčinné* (viď § 9. z oddielu III.)

4. *Podriaditeľné* spojky spájajú vždy pobočnú vetu s hlavnou. Sem patria: *aby, že, žeby, lebo, pretože* atď.

§ 4. Čo je súvetie.

1. Složené vety, ktoré z *hlavných viet* zaležia, menujú sa *súvetím*. Tieto spojené vety musia byť vždy samy o sebe srozumiteľné. Ku pr. všetky hviezdy na nebi sú guľaté; naša zem je *tiež* guľatá.

2. Hlavnie vety v súvetí oddeľujú sa *badkočiarkou* (;); keď sú veľmi krátke, *čiarkou*; na pr. človek mieni, Pán Bôh mení.

3. Hlavnie vety v súvetí môžeme spojkami (viď § 9., oddiel III.) alebo bez spojiek dovedna spojiť; ku pr. nastala jar, hory sa rozvíjajú, stromy kvitnú, lúky sa zelenajú, nový život sa všade otvára. Mnohí ľudia vedia veľa, ale ani jeden človek nenaučí sa všetkému.

§ 5. Čo je podvetie.

1. Spojenie hlavnej vety s pobočnou v jeden smysl, menuje sa *podvetím*; na pr. Bôh chce, aby hriešni spasení boli.

2. Pobočná veta slúži k určeniu jednej vety čili *pochopu* a môže sa užívať na miesto *podmetu, predmetu, prívlastku a príslovkového určenia* v hlavnej vete.

3. Pobočné vety dlá toho, miesto akých čiastok vety sa užívajú, rozdelujú sa na:

- a) podmetné,
- b) predmetné,
- c) prívlastkové a
- d) príslovkové čili okolnostné vety.

4. Pobočná veta spojuje sa s hlavňou:

- a) *podriaditeľnými* spojками; na pr. matka sa teší, že otec prišiel, — a
- b) *vzťažnými zámenami*; na pr. žiak, ktorý sa bez kníh učí, veľa sa nenaučí.

a) Podmetná veta.

1. *Podmetná* veta stojí na miesto podmetu; ku pr. *kto ti pochlebuje*, *nenie* tvojím priateľom, t. j. *pochlebník* *nenie* tvojím priateľom. *Čo ti je súdené*, to *fa* *neminie* = *súdená vec* *fa* *neminie*.

2. *Podmetná* veta spojuje sa s hlavnou vetou zámenami: *kto, čo, ktorý, ten, tá, to*, a spojками: *že, aby, keď, keby* atď.; na pr. *kto* sa učí, *ten* sa mučí. *Čo* je dobré, *to* sa samo chváli.

b) Predmetná veta.

1. *Predmetná* veta užíva sa na miesto doplnkového *predmetu*; na pr. komu sa nelení, tomu sa zelení = *nelenivému* sa zelení. *Koho* Bôh miluje, toho krížom navštevuje.

2. *Predmetná* veta spojuje sa s hlavnou vetou zámenami: *kto, čo, koho, čoho, komu, čomu, ktorý*, alebo spojками: *že, aby, keby, kde, ako, kam*, atď.

3. K *predmetnej* vete patria aj vety, ktoré udávajú čo niekto hovorí alebo mieni. Tieto menujú sa *úvodnými vetami*.

4. Keď reč doslovne uvádzame, kladie sa medzi hlavniu a úvodnú vetu *dvojbadka* (:) a často *znak u-*

vodzovací („.....“); ku pr. Šalomún hovorí: „bázeň Božia je počiatok múdrosti,“ alebo „bázeň Božia,“ hovorí Šalomún, „je počiatok múdrosti.“

5. Keď reč nerovne, t. j. rozpravacím spôsobom uvádzame, oddelujú sa vety čiarkou, ku pr. Šalomún hovorí, že bázeň Božia je počiatok múdrosti.

c) Prívlastková veta.

1. *Prívlastková* veta užíva sa na miesto *prívlastku*; na pr. *cesta, ktorá k nepravostiam vedie, je široká* = *cesta k nepravostiam vedúca je široká*.

2. Prívlastkové vety pripojujú sa k hlavnej vete vzťažnými zámeny: *ktorý, ktorá, ktoré, kto, čo*; na pr. *krava, ktorá veľmi ryčí, málo mlieka dáva*.

3. Keď sa prívlastková veta vzťahuje na podstatné meno hlavnej vety, ktoré *miesto, čas* alebo *spôsob* označuje, užívajú sa často príslovky: *kde, kam, keď, kedy* atď.; ku pr. Augustus cisár panoval v tom čase, *keď* sa Kristus Pán narodil. Čas, *kedy* odcestujem, nemôžem určiť.

d) Príslovková veta.

1. *Príslovková* veta užíva sa miesto príslovkového určenia.

2. Dľa rozličných okolností, ktoré sa príslovkovými vetami vyjadrujú, máme príslovkové vety: *miesta, času, spôsobu* a *príčiny*.

3. *Príslovková veta miesta* určuje prísudok podľa *miesta* a *smeru*, a začína sa spojками: *kde, kam, odkiaľ, dokiaľ*, (kdekoľvek, kamkoľvek) atď.; na pr. *kde* si zmoknul, *tam* sa suš. *Kde* není bázne, *tam* není kázne.

4. *Príslovková veta času* určuje prísudok dľa *času*, v ktorom sa niečo deje, stáva, a začína sa otázkou: *kedy, odkedy, dokedy* (dokiaľ); na pr. *keď* som išiel do školy, videl som môjho otca. *Dokiaľ* sa ti šťastie smeje, *pochlebníci* ťa neopustia.

5. *Príslovková veta spôsobu* udáva spôsob:

a) čo *podobnosť* so spojками: *ako—tak, akoby, čo—to, koľko—toľko* atď.; na pr. *ako* kto robí, *tak* sa mu vodí. To dieťa je *tak* ticho, *akoby* ho nebolo;

- b) čo *účínok* spojkami: *aby, že, až*; ku pr. chovaj sa tak, *aby* ta múdri chválili;
- c) čo *pomer* spojkou *čím—tým*; na pr. *čím* kto hreší, *tým* trestaný býva. *Čím* väčší kríž, *tým* bližšie nebo.

6. Príslovkové vety príčiny môžu byť:

- a) *skutočne príčinné* (dôvodné), ktoré odpovedajú na otázku *prečo?* so spojkami: *že, lebo, preto, pretože*; na pr. mnohé dieťa už ochorelo *preto*, *že* pojedlo nezreté ovocie. Prví rodičia boli, *ponevác* príkaz Boží prestúpili, z rája vyhnaní;
- b) *účelné*, ktoré obsahujú *účel* (cieľ) so spojkami: *by, aby, žeby*, na otázku: *k čomu, na čo?* ku pr. cti otca svojho a matku svoju, *abys* dlho živý bol na zemi. Jeme, *aby* sme žili;
- c) *podmienkové*, ktoré vyjadrujú *možnú príčinu* so spojkami: *ak, keby, jestli*, a odpovedajú na otázku: *pod akou výminkou?* na pr. *jestli* chceš pokojne žiť, varuj sa všetkého zlého. Vták, *keby* nemal krídel, nemohol by lietať;
- d) *pripúšťajúce* (dovoľujúce), ktoré vyjadrujú *neshodu* alebo práve *odpor* a spájajú sa s hlavnou vetou spojkami: *ač, ačpráve, keď, hóc, keby aj, treba, ačkoľvek, akokoľvek*; na pr. mnohý nenie spokojný, *ačkoľvek* bohatstvom oplýva. Bôh je všade prítomný, *treba* ho aj nevidíme.

§ 6. O postavení pobočnej vety.

1. Keď pobočná veta stojí pred hlavnou vetou, vtedy menuje sa ona *predvetím*; ku pr. *kto svoj národ nemiluje*, bojuje proti svojej krvi.

2 Keď pobočná veta stojí medzi čiasťkami hlavnej vety, menuje sa *medzivetím*; na pr. človek, *ktorý svoj národ nemiluje*, bojuje proti svojej krvi.

3. Keď pobočná veta po hlavnej vete stojí, volá sa *závetím*; ku pr. ten bojuje proti svojej krvi, *kto nemiluje svoj národ*.

§ 7. O skracovaní viet.

Jednotlivé čiastky vety môžeme v hlavních a pobočných vetách vynechať, bez toho, aby sa jích smysel zmenil. Také vety menujú sa *skrátеныmi vetami*.

A. Skrakovanie hlavných viet.

Hlavnie vety skrakovujú sa vynechaním niektorej čiastky vety, ktorú si poslucháč alebo čitateľ ľahko domysleť môže. Hlavnie vety skrakovujú sa:

- a) vynechaním spony *je* a *sú*; na pr. mladost', radost'. Staroba, choroba. Remeslo, zlaté dno. Sľuby, chyby. I vo Viedni, ľudia biedni.
- b) Niekedy sa aj celý prísudok vynecháva; na pr. dobré ráno! (totiž prajem). Dobrý večer; (totiž prajem).

B. Skrakovanie pobočných viet.

Pobočné vety skrakovujú sa vynechaním spony, prevedením slovesa na neurčitý spôsob, priechodník alebo prídavné a na prídavné alebo podstatné meno.

Dľa toho máme pobočné vety trojaké: *podstatné, prívlastkové a príslovkové* skrátene vety.

1. Niektoré *podstatné vety* skrakovujú sa vynechaním spojky a premenením slovesa na neurčitý spôsob alebo podstatné meno. Podstatná veta môže sa ale len vtedy skratiť, keď podmet pobočnej vety je ten istý aj v hlavnej vete; na pr. *nenie možno človeku všetko umet'* (miesto: aby umel). Žiak uznáva svoj *omyl* (miesto: že sa zmýlil).

2. *Prívlastková veta* skrakovuje sa vynechaním vzťažného zámena a pomocného slovesa *byť*. Prísudkom môže byť *podstatné a prídavné* meno a *sloveso*. Je-li prísudkom *podstatné meno*, vtedy musí sa shodovať v *páde* s tým menom, na ktoré sa prívlastková veta poťahuje; je-li prísudkom *prídavné meno*, musí sa ešte i s určitým menom v *rode* shodovať; na pr. slon, *najväčšie štvornohé zviera* (miesto: ktorý je najväčšie štvornohé zviera), žije v Azii a Afrike. Okolie naše, *bohaté na seno* (miesto: ktoré je bohaté), chová mnoho dobytku. Je-li prísudkom *sloveso*, vtedy po vynechaní vzťažného zámena mení sa ono v *prídavné* prítomného času; na

pr. učiteľov, *dobré naučenia dávajúcich* (miesto: ktorí dobré naučenia dávajú), poslúchajte. Osobe, *dôvery nemajúcej* (miesto: ktorá dôvery nemá), neveríme.

3. *Príslovkové vety* skracujú sa vynechaním spojky a podmetu v pobočnej vete a zmenením jej slovesa v *priechnodník* prítomného času.

a) *Príslovkové vety miesta* sa neskracujú;

b) *príslovkové vety času*: Mnohý, keď sa pomstí nad malou krivdou, pácha väčšiu; skrátene: Mnohý, *pomstiac* sa nad malou krivdou, pácha väčšiu. Janík a Anička, *idúc* po ulici, (m. keď išli po ulici) našli jednu tobolku;

c) *príslovkové vety spôsobu* skracujú sa len tie, ktoré majú spoločný *prísudok*; tento sa potom vynecháva. Na pr. Čakaj času, ako hus klasu (totiž čaká). Aká (je) práca, taká (je) pláca. Aký (je) pán, taký (je) krám.

d) *príslovkové vety príčiny* skracujú sa vynechaním spojky a zmenením prísudku v *priechnodník*; na pr. *majúc Boha za vodcu*, nemáš sa čoho báť, (m. ponač máš Boha za vodcu atď). *Nemajúc* (ponač nemám) peňazí, nemôžem vyplatiť dlžobu.

§ 8. Mnohonásobne složená veta.

1. Keď *viac nežli dve vety* dovedna spojíme, po-
vstáva *mnohonásobne složená veta*. Ku pr. Pamätajte,
že trest okúsi, kto krivdu činieva.

2. Keď sa viac pobočných viet poťahuje na hlavnú vetu, vtedy sú medzi sebou *sriadené*; keď sa ale pobočná veta poťahuje na inú pobočnú vetu, vtedy je jedna *podriadená* druhej. Príklad sriadenej vety: Lakomec sa zbavuje tej najušľachtilejšej slasti, *ktorá záleží v dobročinnosti*; on sa zbavuje vznešenej rozkoše, *ktorá vo vrúcej modlitbe spočíva*. *Kto sa zákona nebojí, kto sa trestu nelaká, kto sa svedomia nehrozí*: ten sa pred žiadnym ohavným činom netrasie. Príklad podriadenej vety: Pilnosť mládeže je kvet, ktorý slubuje, *že poniesie v dospeljšom veku hojné ovocie*. Kto pohŕda tým, *čo všetci ľudia majú za čestné a slavné*, prejavuje najpyšnejší úmysel.

Srovnávajúci prehľad nauky mluvnicej.

Diel prvý: Nauka o hláskach.

- I. *O hláskach.* I. oddiel, § 5.
 1. Samohlásky, dvojhlásky a suhlásky. I. § 6.
- II. *O slabikách.*
 1. Čo je slabika. I. § 4.
 2. Náslovie, koncovka a rozdeľovanie slabík. I. § 7.
- III. *Pravopis.* I. § 1., 6. a 7. II. § 1. (2. 1.).
III. § 2. (1.).

Diel druhý: Nauka o slovách.

A. Druhy slov.

(Rozdelenie slov na pochopové a pomerné slová II. § 8.)

I. *Podstatné meno.*

1. Čo je podstatné meno. I. § 8.
2. O rode podstatných mien. I. § 9., IV. § 1.
3. O jednotnom a množnom počte. I. § 10., IV. § 1. (2.).
4. O rozdelení podstatných mien. II. § 1.
5. Skloňovanie podstatných mien. II. § 1.
 - a) Skloňovanie mužských. III. § 1. A.
 - b) Skloňovanie ženských. III. § 1. B.
 - c) Skloňovanie stredných. III. § 1. C.

II. *Prídavné meno.*

1. Čo je prídavné meno. I. § 14.
2. Stupňovanie prídavných mien. II. § 5.
Nepравidelné stupňovanie. IV. § 3.
3. Prídavné meno čo prívlastok a prísudok. III. § 2.
4. Skloňovanie prídavných mien. III. § 2.
5. Druhy prídavných mien. IV. § 3. (2.).

III. *Zámeno.*

1. Čo je zámeno. II. § 2.
2. Druhy zámena. II. § 2.
Osobné (a neurčité).
Prisvojovacie.
Ukazovacie.
Opytovacie.
Vzťažné zámeňá.
3. Skloňovanie zámena. III. § 3.

IV. *Číslovka.*

1. Čo je číslovka. II. § 3.
2. Druhy čísloviok:
Určité)
Neurčité) II. § 3.
3. Základné číslovky.)
Radové číslovky.) III. § 4.

V. *Sloveso.*

1. Čo je sloveso. I. § 11.
2. Druhy slovesa:
Predmetné slovesá. II. § 4. a.
Podmetné slovesá. II. § 4. a.
Priechodné slovesá. II. § 13. b.
Nepriechodné slovesá. II. § 13. b.
Pomocné a samostatné slovesá. III. § 5.
Osobné a neosobné slovesá. III. § 5.
3. Časy slovesa. I. § 13. III. § 5. (3.).
4. Neurčitý spôsob slovesa. I. § 12. III. § 5. (2. a.).
Priechodník a prídavné slovesá. III. § 5. (2. b.).
5. Spôsob slovesa. III. § 5. (4.).
6. Činný a trpný stav. II. § 4. b.
7. Časovanie slovesa. III. § 5. (5.).
Časovanie pomocného slovesa byť. III. § 5. (6.).
8. Časovanie sloviok I. triedy: -ť. III. § 6.
9. Časovanie sloviok II. triedy: nú-ť. III. § 7.
10. Časovanie sloviok III. triedy: ie-ť. III. § 8.
11. Časovanie sloviok IV. triedy: i-ť. III. § 9.
12. Časovanie sloviok V. triedy: a-ť. III. § 10.
13. Časovanie sloviok VI. triedy: ova-ť. III. § 11.
14. Nepravidelné časovanie sloviok: ješť, vedieť, ísť,
IV § 2.
15. Pády sloviok. IV. § 2. (2.).

VI. *Príslovky.*

1. Čo sú príslovky. II. § 6.
2. Rozdelenie príslovky miesta, času a spôsobu. II. § 6.
3. Pochopové príslovky. IV. § 6.
4. Stupňovanie niektorých prísloviek. III. § 12.

VII. *Predložky.*

1. Čo sú predložky. II. § 7.
2. Pády predložiek. III. § 12.

VIII. *Spojky.* III. § 15. V. § 3.IX. *Citoslová.* IV. § 9.**B. Nauka o tvorení slov.**

- I. Čo je koreň, kmeň. II. §. 9.
- II. Kmeňové slová. II. § 9.
- III. Odvođené slová. II. § 9.
- IV. Složená veta. II. § 9.
- V. Rodina slov. II. § 9.
- VI. Tvorenie podstatných mien. IV. § 10.
- VII. Tvorenie sloviess. IV. § 11.
- VIII. Tvorenie prídavných mien. IV. § 12.

Diel tretí: Nauka o vete čili skladba.

- I. Ako povstáva veta. I. § 1.
- II. Čo obsahuje veta. I. § 2.
- III. Ktoré sú hlavnie čiastky vety. I. § 3.
- IV. Jednoduchá veta. II.
 1. Holá veta. II. § 10.
 - a) Podmet. I. § 3. II. § 10. a.
 - b) Prísudok. I. § 3. II. § 10. b.
 - c) Spona. II. § 10. b. (8.).
 2. Kolkoraké máme vety: oznamovacia, otázková, žiadacia a rozkazovacia veta. II. § 11.
 3. Rozšírená veta. II.
 - a) Prívlastok. II. § 12.
 - b) Doplnok. II. § 13.
 - c) Určenie. II. § 14.
 - a. Okolnosť miesta. II. § 14. a.
 - b. Okolnosť času. II. § 14. b.
 - c. Okolnosť spôsobu. II. § 14. c.
 - d. Okolnosť príčiny. II. § 14. d.

IV.

- d) Slovosled pobočných čiastok vety. II. § 16.
- e) Sťažená veta vôbec. III. § 14.
- f) Slovosled v sťaženej vete. III. § 16.

V. Složená veta. V.

- 1. Jednoduchosložená veta. V. § 1.
- 2. Hlavnia a pobočná veta. V. § 2.
- 3. Čo je súvetie. V. § 4.
- 4. Čo je podvetie. V. § 5.
 - a) Podmetná veta: V. § 5. a.
 - b) Predmetná veta. V. § 5. b.
 - c) Prívlastková veta. V. § 5. c.
 - d) Príslovková veta. V. § 5. d.
 - Príslovková veta miesta.
 - Príslovková veta času.
 - Príslovková veta spôsobu.
 - Príslovková veta príčiny.
 - e) O postavení pobočnej vety. V. § 6.

VI. O skracovaní viet. V. § 7.

- 1. Skrátená hlavnia veta. V. § 7. A.
- 2. Skracovanie pobočných viet. V. § 7. B.
 - a) Podstatná veta. V. § 7. B. 1.
 - b) Prívlastková veta. V. § 7. B. 2.
 - c) Príslovková veta. V. § 7. B. 3.

VII. Mnohonásobne složená veta. V. § 8.

VIII. Rozdeľovacie znaky čili delidlá.

- 1. Badka. II. § 11.
- 2. Otazník. II. § 11.
- 3. Výkrikník. II. § 11. IV. § 9.
- 4. Čiarka. III. § 14. V. § 2. (3.).
- 5. Badkočiarka. V. § 4.
- 6. Dvojbadka. V. § 5. b.
- 7, Znak uvodzovací (uvadzač). V. § 5. b.

P120135

Cena 22 kr.

320135